

НАША КУЛЬТУРА

науково-
літературний
місячник

1935. КВІТЕНЬ. КН. 1.

ВАРШАВА

ЗМІСТ 1-ОЇ КНИЖКИ „НАШОЇ КУЛЬТУРИ“:

	Стор.
Редакція: Національна освіта й наші завдання	3— 6
Митрополит Діонісій: Археологія Евхаристичного Культу. I: Св. Евхаристія в пам'ятках християнської письменності перших трьох століть	6—16
Митрополит Андрей про значення національного мистецтва	41
Проф. Л. Білецький: Критичні моменти в ранній творчості Т. Шевченка	16—24
Проф. Д-р. Іл. Свенціцький: Етапи творчості Миколи Гоголя	24—30
Проф. Д-р. К. Студинський: Століття чеського гімну і його українські наслідування	30—32
Проф. Д-р. І. Огієнко: Сучасна українська літературна мова. Мова М. Рильського. I. Вокалізм	33—37
Мр. І. Коровицький: Свята Софія Київська, історичний нарис	37—40
Ол. Архипенко про національне мистецтво	42
Проф. Д-р. Я. Гординський: „The Slavonic Review“ про українське культурне життя	42—45
С. Черкасенко: Сонце з України	45
А. Чайковський: Зә віхоть сіна, образок із судової залі	46—48
О. Олесь: Переселенці	48
С. Черкасенко: Померлі душечки. I. Щось ніби символічне	49—58
Б. Антонич: Колодійство	58
Б. Антонич: Черемхи	58
Рецензії й огляди: І. О.: „Літопис Національного музею“ 58—59. І. Огієнко: Стародруки Публічної Бібліотеки м. Варшави 59. Mr. П. Кривоносюк: Історія письма, Т. Щерби 60.	
I. О—ко: Хроніка наукового й культурно-освітнього життя	60—63
Огляд наукових журналів	63—64
Від Редакції й Адміністрації	64

ВСІ НАВЧАЙМОСЯ СВОЄЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ!

Хто хоче навчитись доброї української літературної мови,
той мусить ПЕРЕДПЛАТИТИ НА 1935 РІК

Науково-популярний місячник „РІДНА МОВА“

присвячений всебічному вивченю УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.—Головний Редактор і Видавець Проф. ІВАН ОГІЄНКО. ПЕРЕДПЛАТА: 6 зл. річно, 3 зл. піврічно, 1.60 четвертьрічно. За границею: в Європі 9 зл., поза Європою 2 амер. доляри. Зразкове число 50 гр. Кonto чекове П. К. О. число 27110.

Адреса Редакції й Адміністрації: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 т. 10.

ДЛЯ ОДНОГО НАРОДУ — ОДНА ЛІТЕРАТУРНА МОВА!

НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК
„НАША КУЛЬТУРА“

**Головний Редактор і Видавець
Професор Д-р ІВАН ОГІЄНКО**

РІЧНИК ПЕРШИЙ

**1935
ВАРШАВА**

НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТА Й НАШІ ЗАВДАННЯ.

Широкі кола сучасної української інтелігенції, особливо молодшої, не можуть похвалитися глибоким знанням і правдивим розумінням своєї культури. Сталося це головно через те, що наша інтелігенція виховувалась і виховується найчастіше по школах чужонаціональних, де нічого не чує ані про свій народ, ані про його минуле, ані про його духове життя. Національна освіта — головна основа нашого світогляду — набувається в нас найчастіше самотужки й звичайно прихапцем.

Наслідки такого ненормального стану дуже шкідливі не тільки для нашої інтелігенції, але й для цілої Нації. В більшості своїй ми звичайно не знаємо навіть головніших і важливіших основ своєї культури, мало знаємо свою історію, потемки ходимо в літературі. Прихапцем набута національна освіта не глибока й безсистемна, а це допроваджує до того, що національно-сильних характерів, надзвичайно потрібних у нашему житті, тепер ми маємо не багато. Непослідовність, прихапцевість і безсистемність набутої національної освіти творить хиткі характери, що часто не знають, на що їм орієнтуватися, на чому ґрунтуючи свій світогляд, як то особливо сильно помітно в поглядах повоєнного покоління. Так і мусіло статись, бо ж національно сильний характер вироблюється тільки глибокою, систематичною й послідовною національною освітою, такою освітою, що проймає цілу нашу духову істоту й творить для нас закінчену виховну цільність.

Щоб зарадити цьому ненормальному станові, закладаємо нову наукову станицю, — науковий місячник „**Наша Культура**“. Ставимо собі за головну ціль всебічне й глибоке наукове висвітлення нашої духової й матеріальної культури, чому й будемо давати наукові статті зо всіх ділянок історично-філологічних і близьких до них наук, а саме: історія, література, театр, музика, мистецтво, філософія, мовознавство, етнографія, право, археологія, палеографія, педагогіка, архітектура й т. ін. Звичайно маємо наукові журнали тільки фахові, доступні обмеженому колу спеціалістів, ми ж закладаємо науковий журнал з найширокшою програмою, — хочемо давати досліди зо всіх ділянок нашої духової й матеріальної культури, давати все те, що конче потрібне для глибокої національної освіти й для повного зрозуміння своєї культури. В фахових наукових журналах даються статті

тільки для небагатьох фахівців, ми ж хочемо дати такий науковий матеріал, що його легко розумітиме ціла наша інтелігенція, хочемо давати матеріал, конечно погрібний і цікавий цілій нашій інтелігенції. Учитель, професор, священик, адвокат, суддя, інженер, лікар, кооператор, працівник пера, інтелігентна жінка й т. ін., взагалі кожний інтелігент знайде в „Нашій Культурі“ цінний і необхідний йому науковий матеріал для вивчення культури цілої нашої Нації, для її відповідного глибокого зрозуміння й для вироблення широкого національного світогляду, як основи духовно здорової людини.

„Наша Культура“ пильнуватиме давати чисто науковий матеріал. Звернемо пильну увагу на огляди й оцінки нових праць, пильнуючи, щоб вони були глибоко об'єктивні, з повною пошаною до чужої думки й особи автора. Підкреслюємо це з особливим натиском, бо сучасне таке часте в нас грубе непошанування чужої думки й „ліпшезнайство“—це чужа більшості нашого Народу сумна риса, набута особливо по Світовій Війні.

На нашу літературу, старшу й сучасну, звернемо особливо пильну увагу. Найперше міститимем наукові розвідки з найрізніших ділянок історії нашої літератури, даючи глибші досліди літературних діб, окремих письменників та їхніх творів у минулому й сучасному. Крім цього, будемо давати й зразки сучасного нашого красного письменства, — вірші, оповідання й т. ін. Так само науково й об'єктивно подаватимем оцінки наших літературних новин.

Без доброго знання своєї літературної мови наша національна освіта буде неповна й незакінчена, а тому „Наша Культура“ подаватиме й більші статті про українську літературну мову. Але головне вивчення рідної мови провадить наш місячник „Рідна Мова“, і ми гаряче закликаємо всіх передплатників „Нашої Культури“ конечно читати й „Рідну Мову“.

Добре спомини про наше минуле мають велике виховне національне значення, тому охоче міститимемо й їх. Особливо цінні нам спомини зо світлих і героїчних моментів нашого творчого життя, що бадьорять нам духа й заохочують до будівництва. З цією ж метою радо міститимемо досліди життя наших великих людей, а їх у нас дуже багато і в минулому, і в сучасному. Уміймо тільки своєчасно шанувати своїх творчих працівників, і перестаньмо нарешті привселюдно тикати пучками на їхні нікому нецікаві „недостачі“, бо це ж обезцінює нас, як Націю.

Культура наша в багатьох своїх ознаках виросла з Церкви й на Церкві збудована, а тому своїй церковній культурі, надто в минулому, присвятимо нашу пильну увагу. Робимо це особливо тому, що за минулих віків наше

духовенство було щирим і правдивим творцем рідної культури. Віримо, що духовенство наше незабаром глибше зrozуміє свою величезну минулу культурну працю, а зрозумівши, попильнує вернути свої світлі позиції й знову стати найпершими творцями рідної культури, бо це ж його завдання фахове.

Культура наша стародавня, коріння її походить іще з глибокої давнини. Дуже помиляються ті, що вважають її молодою, за нових часів повсталою. Був час, коли наша культура правдиво пишалася своєю висотою й силою серед цілого слов'янства, а ми щедрою рукою розносили її до своїх сусідів. Глибоко помиляються й ті, що вважають нашу культуру не оригінальною, якоюсь неповною, а тому шукають її перероблення в різних не рідних нам орієнтаціях, бож ми маємо свою власну самостійну культуру.—уміймо тільки пізнати, шанувати й розвивати її вглиб та вшир, не відкидаючи свого притаманного й не цураючись чужого доброго.

Пильнуватимемусі статті „Нашої Культури” подавати доброю всеукраїнською літературною мовою, щоб наші читачі вже з самого читання привчалися до неї, бо ж літературна мова—то міцний цемент для об'єднання Нації й основа національного виховання.

Ставимо собі за важливі завдання об'єднати наші творчі вчені сили коло нової наукової станиці, — коло „Нашої Культури”. Маємо показний науковий дорібок, кожний із наших учених має немало готових праць, але вони роками чекають свого видавця. Це зраджує багатьох, прибиває духа й не окрилює до нових дослідів. На цьому місті закликаємо всіх наших учених та письменників до найближчої співпраці в „Нашій Культурі”, — кожній творчій силі гостинно віддаємо сторінки нашого місячника. Але сердечно просимо всіх широко допомогти „Нашій Культурі” набратися сил і перетворитися в орган, що зміг би задоволити всі потреби нашої історично-філологічної науки.

Оце головні наші завдання. Віримо, що ціла українська інтелігенція відразу зрозуміє їх, а зрозумівши—широ й сердечно підтримає нас, і діяльно допоможе нам поширити „Нашу Культуру” справді серед наших найширших інтелігентських кол. Віримо, що в краю й на еміграції не буде інтелігентної української родини, яка не малаб у себе „Нашої Культури”, як міцної основи так нам потрібного національного виховання. Це причина, чому робимо журнал наш найдешевшим серед усіх подібних видань. Розпочинаємо „Нашу Культуру” чотирьохаркушевими книжками, але маємо міцну надію, що наше Громадянство своєю щед-

рою допомогою змусить нас у недовгім часі збільшити розміри журналу до репрезентаційного вигляду.

Трьохлітня практика „Рідної Мови“ виразно показала, що наше інтелігентне Громадянство любить і цінить поважну й ідейну працю, а тому тішими себе надією, що воно так само щиро полюбити і глибоко оцінить і „Нашу Культуру“ та її ідейні прагнення. І справді, мова й культура—це ж наріжні стовпи духового життя кожного Народу, як свідомої Нації, а тому ціле наше Громадянство щедрою й міцною рукою підтримає й „Нашу Культуру“, й „Рідну Мову“. Ціла інтелігенція наша зрозуміє й належно оцінить і той у наших стосунках небуденний факт, що передплата на обидва наші місячники найменша, яку тільки можна було встановити, бо ми дбаємо тільки про створення незалежної наукової станиці, що чесно й сумлінно служила б своєму Народові. Робимо це в глибокім переконанні, що знайдуться й у нас шляхетні меценати, що щиро й щедро підтримають „Нашу Культуру“. Стара Україна пишалася своїми щедрими меценатами,—знайдуться вони й тепер. .

З такою глибокою вірою в найкращі творчі сили нашого Народу і з щирою надією на всенациональну поміч, піdnісши серце горі, радісно й бадьоро розпочинаємо свою тяжку працю на культурній службі Народові. Не зразять нас власні невдачі й людська злоба, не спинять нас матеріальні перешкоди й надмір праці. Безмежно віrimo в свій великий Народ і в його світлі Воскресення.

Редакція.

АРХЕОЛОГІЯ ЕВХАРИСТИЧНОГО КУЛЬТУ.

Редакція „Нашої Культури“ звернулася з проханням до Блаженнішого Митрополита Діонісія Валединського, як звичайного професора Богословського Відділу Варшавського Університету, дати статтю для нашого журналу. У відповідь на наше прохання Митрополит негайно прислав нам свою цінну працю про „Евхаристичний Культ“, як основу Літургії й нашого християнського життя. Уважаючи християнський світогляд за наріжний камінь нашої культури, радо друкуємо працю Блаженнішого автора. Редакція.

I.

Св. Евхаристія в пам'ятках християнської письменності перших трьох віків.

Центральне й головне місце в Божественнім будівництві нашого спасіння займає Жертва Любови Сина Божого, Господа й Спаса нашого Ісуса Христа, на Голгофі, а в нашім

житті—вдячний спомин про цю Голгофську Жертву, цебто Св. Евхаристія. Ще з апостольських часів коло Св. Евхаристії був скупчений Християнський Культ, за заповітом Спасителя, так що Християнський Культ і Культ Св. Евхаристії — це, в істоті, одне й те. В Християнському Культі все так збудоване, що одне в ньому попереджує Св. Евхаристію, друге— супроводить її, а третє—йде за нею. Евхаристія—це останнє слово Християнства. Ціла істота Християнства—освятити нас і приєднати до божественного життя. Власне в Евхаристії й відбувається це обоготовлююче єднання: „*Θεοῦ τὸ σῶμα καὶ θεοῦ μὲν καὶ τρέψει θεοῖ τὸ πνεῦμα, τὸν δὲ ψυχὴν τρέψει ἁγένως: Βόμβο τὸ οὐρανὸν ὑπερβαίνει τὸν οὐρανόν.* Боже Тіло й обоготовлює мене й годує: обоготовлює духа, а розум дивно годує”.

Св. Отці й Учителі Церкви пильнували пояснити значення цього обоготовлюючого єднання різними порівняннями, але самі визнавали безсилість цих спроб. Василь Великий прирівнює таємниці єднання людини з Богом у Св. Причасті до розпаленого заліза, що приймає всі якості огня, не гублячи власної природи; Кирило Єрусалимський— до частин воску, що злиті в одне ціле; Іван Золотоустий— до потрави, що перетворюється в тіло того, хто її споживає, тощо. Але ці ж Отці й Учителі свідчать, що зрозуміти все Божественне в Евхаристії—на це не вистачить сил не тільки людських, але й ангельських¹.

У цій нашій розвідці попильнуємо коротко оповісти про історичний розвиток Культа Св. Евхаристії за перші три віки Християнства (а в наступних нарисах покажемо дальший розвиток цього Культа в мистецтві та стародавній епіграфіці, а в кінці—його долю на українському ґрунті). Християнський археолог, що вивчає життя стародавніх християн у всіх її проявах і пильнує відтворити її образ, в міру можності, в найдрібніших деталях, насамперед мусить підійти до найголовнішого, до основи християнського життя й життя Церкви—до Св. Евхаристії. Археолог, що вивчає Культ Св. Евхаристії, має цілу низку джерел, — з них одні належать головно до ділянки літургічної, другі—до патрологічної й доктринальної, а треті — це безпосередній предмет археологічних розшуків, джерело чисто археологічне.

До перших груп джерел належать дані християнської письменності, і без вивчення їх не можливі археологічні розшуки.

Писані джерела для вивчення Культа Евхаристії в свою чергу можна поділити на декільки груп, залежно від важливості й характеру того чи того пам'ятника християнської письменності. На першому місці треба поставити джерела, що свідчать про встановлення Таїнства Св. Евхаристії. Це

¹ 'Αγιόσθιο σὺς Θεῖς πεταλύφεως. О Божественной Литургии. Изъ писемъ къ православному И. И. Бѣлюстину. СПБ., 1865, ст. 1—7.

буде перша група джерел,—джерел законодатного характеру. До неї належать насамперед оповідання Св. Євангелії й Апостольських Листів.

До другої групи належать джерела, що свідчать про розвиток Культа Євхаристії. Вони дають можливість показати історичний згіст центрального моменту Християнського Богослуження, вияснити ставлення до нього християнських мас, виявити всі характерні риси Культа Євхаристії.

За походженням джерела другої групи можна поділити на декільки підвідділів, щодо їх важливості й часу появилення на світ. Головне місце й щодо часу повстання, й щодо важливості й цінності займають: Дії Апостольські, Листи й анонімовий твір кінця I-го віку християнської ери, т. зв. „Διδαχή τῶν ἀπόστολον — Наука дванадцяти Апостолів“. Далі треба зазначити твори Апостольських Мужів: Діонісія Ареопагіта¹, Клиmenta Римського, Іgnatія Богоносця.

На межі I-го й другого віку знаходиться дуже важливий документ поганського походження, що проливає світло на богослужбовий бік життя перших християн. Це—відомий лист Віфінського проконсула Плінія Молодшого до імператора Траяна з 111-114 року. До творів II-го віку, що свідчать про Культ Св. Євхаристії, належать твори Клиmenta Олександрійського, Юстина Мученика, Іринея Ліонського, Тертуліяна. Третій вік дав таких видатних свідків пошани Євхаристії й її розвитку, як Ориген та Киприян Карфагенський.

Треба ще згадати про особливу групу творів невідомих авторів, що мають величезне значення для досліду релігійного життя Християнської Церкви перших віків, і що патрологи звичайно відносять їх до творів церковно-канонічного характеру,—це т. зв. Апостольські Постанови, Канони. Заповіт Господа нашого Ісуса Христа й йнші подібні твори².

¹ Західня наука, з часу гуманістів (XV в.), твори Діонісія Ареопагіта приписує невідомому авторові не давніше V-го віку. За західними вченими, католиками й протестантами, йдуть і деякі православні, що рахують негативні докази за переконливі. Але противники оригінальності творів Діонісія Ареопагіта,—західня наука зве їх „Ареопагітиками“,—забувають стародавні й численні свідчення Св. Передання, потверджені 2-м правилом 7-го Вселенського Собору, яке свідчить, іщо, як каже великий Діонісій („Про Церк. Єр.“ I, 4), істота нашої Ієрархії — то слова Божі, цебто правдиве знання Божественних Писань: „Οὗτοι γέρ τις καὶ οὐ μόνος ἡγεμὼν ἡγεμὼν ἐστι τὸ θεοπαράσητο λόγοι, ὃντος γέ τον θεῖον ψράζου ἀληθίνη ἐπιστῆμη, καὶ οὗτος ὁ ρέγας ὅπερ γέγοντο Διονύσιος“. Той же Собор (пр. 4-е), як і 6-й (дія 6-а), користають і з інших творів Діонісія Ареопагіта.

Року 1932-го Е. Булгак видав у Krakovі цінну книгу п. з. Dzieła Świętego Dionizjusza Atepologity, де він подає переконливі наукові докази оригінальності творів Св. Діонісія Ареопагіта.

² В виясненні походження джерел останньої групи, їх історичного й наукового значення серед учених (західних і східних) нема згоди,—ще й досі провадяться завзяті суперечки та полеміка, але від цього значення пам'яток не зменшується, не тратять на цінності й їхні багатства свідчень про життя перших християн і його прояві, зосібна його літургічного боку, що тут нас цікавить.

Основою для встановлення Таїнства Евхаристії являються ті місця Св. Письма, де описується Таїна Вечеря. Опис цієї Вечері Ісуса Христа знаходиться в чотирьох місцях Св. Письма Нового Заповіту, а саме: 1. у Матвія XXVI 26-28, 2. у Марка XIV 22-24, 3. у Луки XXII 19-20 і 4. у Ап. Павла в I Листі до Коринтян XI 23-25. Подамо ці місця повно в грецькім оригіналі й українськім перекладі:

Від Матвія XXVI, 26-28. Від Марка XIV, 22-24: Від Луки XXII, 19-20

26. Εἰθύμωτων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ἡ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον⁴, καὶ εἶπεν· γέγοντας, ἔλατε καὶ εδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. 27. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εἴχαριτε γέγοντας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· 28. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμα μου, τὸ τῆς κατιγένεσης διατήκης, τὸ περὶ πολλῷ ἐκχυνόμενον εἰς ἀφεσίνα ἀφορτίου:

22. Καὶ ἐπέινοντων αὐτῶν, λαβὼν ἡ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, εἶχεν τὸν γάρτας, ἔλατε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἁμάρτιναν ἀφίγνησιν. 23. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εἴχαριτε γέγοντας, ἔδωκεν αὐτοῖς· καὶ ἔπινεν ἐξ αὐτοῦ πάντες.

24. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τοῦτο ἐστι τὸ σῶμα μου, τὸ τῆς κατιγένεσης διατήκης, τὸ περὶ πολλῷ ἐκχυνόμενον εἰς ἀφεσίναν:

19. Καὶ λαβὼν ἡ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, εἶχεν τὸν γάρτας, ἔλατε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον μετὰ τὸ διεπινήσας, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον, ἥκαινη διατήκη, εὐ τῷ αἵματι μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον:

26. Коли вони їли, взяв Ісус хліб, і поблагословивши, переломив, і давав ученикам, і казав: „Беріть, споживайте: це Тіло Моє“. 27. і взявши чашу й хвалу віддавши, дав їм, кажучи: 28. „Пийте з неї всі, бо це кров Моя Нового Заповіту, що проливається за багатьох на відпущення гріхів“.

22. і коли вони їли, взявши Ісус хліб і поблагословивши, переломив, і дав їм, і казав: „Беріть, споживайте, це Тіло Моє“. 23. і взявши чашу, хвалу віддавши, дав їм,— і пили з неї всі. 24. і сказав їм: „Це Кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається“.

19. і взявши хліб, хвалу віддавши, переломив, і дав їм, кажучи: „Це Тіло Моє, що дається за вас, — робіть це на Мій спомин“. 20. Так само й чашу по вечері, кажучи: „Ця чаша — Новий Заповіт у Моїй Крові, що проливається за вас“.

І до Коринтян XI, 23-25:

23. Εγὼ γὰρ παρέλαζον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ἵνα παρέσωμαι ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ γυναικὶ γέγονται παρεδίδετο, ἔλαβεν ἄρτον¹

24. Καὶ εὐχαριστήτας ἔλατε, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου

¹ Хліб, що його вжив Спаситель, установлюючи Евхаристію, в синоптичних Євангеліях названий ἄρτος, — термін, що визначав пшеничний хліб.

єстι τὸ ἄρτον τὸ ὑπὲρ ὑρῶν κλεψυδροῦ τοῦτο ποιεῖσθε εἰς τὴν ἐπίληπτήν τοῦτο τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δεῖπνόν τοι, λέγων: τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καὶ οὐδεὶς διαθήσκει ἐστίν ἐν τῷ ἥρῷ αὐτοῦ; τοῦτο ποιεῖσθε, ὅπάκις ἀντιτίθετε, εἰς τὴν ἐπίληπτήν τοῦτο διαθήσκειν: 23. Я взяв від Господа, що й передав вам, бо Господь Ісус тієї ночі, коли був виданий, узявші хліб, 24. і подякувавши, переломив, і сказав: „Беріть, споживайте: це Тіло Мое, що за вас ломиться, — робіть це на Мій спомин”. 25. Так само й чашу по вечері, кажучи: „Ця чаша—Новий Заповіт у Моїй Крові, — робіть це, коли тільки п'єте, на Мій спомин”.

Як бачимо, тексти синоптиків та Ап. Павла описують першу Евхаристію майже однаковими виразами, хоч у них бачимо вільну інтерпретацію, яка свідчить про те, що текст посвяти, передаваний усно, був відомий скрізь у Церкві Християнській.

Аналізуючи вищеподані тексти, можна зазначити п'ять дій, що іх на Тайній Вечері виконав Ісус Христос, а саме:

1. Спаситель узяв у руки перше хліб, а потім і чашу з вином (змішаним із водою),

2. подякував і поблагословив хліб і вино,

3. переломив хліб,

4. подав і сказав: „Беріть і споживайте”...

5. остання дія — законоположна: „Робіть це на мій спомин.”

Перші чотири частині чи дії Евхаристичної Жертви — це основа, що з неї повстало Таїнство Евхаристії, а пізніше розвинулась Християнська Літургія. Остання, п'ята, стала побудливим життєвим імпульсом у розвитку Евхаристичного Канона, що, в міру віддалення від Апостольських часів, все збільшувався та збільшувався, але зберегаючи недоторканою свою істотну частину, свою Апостольську основу й до наших днів.

Важливість і значення Таїнства Евхаристії зазначив Сам Спаситель ще до виконання Його на Тайній Вечері. В бесідах до народу Він вияснив був значення Свого Тіла й Своєї Крові в цій Таїні, кажучи: „Поправді, поправді кажу вам: хто вірує в Мене, має життя вічне. Я хліб життя. Батьки ваші їли манну в пустині й померли. Я хліб, що сходить із неба, такий, що не вмре, хто споживає його. Я хліб живий, що з неба зійшов: хто споживає цей хліб, житиме повіки; а хліб, що Я дам, це Тіло Мое, що його Я віддав за життя світу... Поправді, поправді кажу вам: коли не споживатимете тіла Сина людського й не питимете Крові Його, не матимете в собі життя. Хто споживає Мое Тіло та п'є Мою Кров, той має життя

ничний хліб як заквашений, так і опріснок; але опріснок, цебто хліб, що його пекли на жидівську пасху, по-грецькому мав окрему назву, а саме: ἄζυρος. Отже, коли б тут мова про опріснок, то євангелісти, без сумніву, вживли б терміна ἄζυρος.

вічне, й Я воскрешу його останнього дня. Бо тіло Мое правдиво пожива, і Кров Моя правдиво життя. Хто споживає Мое Тіло і п'є Мою Кров, перебуває в Мені й Я в ньому. Як післав Мене живий Отець, и Я живу Отцем, так і той, хто споживе Мене, житиме Мною. Хто споживає цей хліб, житиме повіки" (Іоан VI 47-58).

Таїнство, що встановив його Спаситель, із Його волі стало основою релігійного життя християн перших віків, і стало головним єднальним кільцем у стародавній християнській громаді. Перша доба розвитку Культа Евхаристії, доба Апостольська, джерелами висвітлена дуже мало. Як Дії Апостольські, так і *Літургія тау діфдеах 'Апостолів'* (Наука дванадцяти Апостолів), підтверджуючи існування самого Культу, подають дуже короткі й поверховні відомості. Але треба підкреслити, що в формуванні й витворенні Евхаристичного Культу, без сумніву, виявляється вплив юдейських обрядів. Вплив цей, певне, просяк до початкової Єрусалимської Церкви, де за доби від Св. П'ятидесятниці й до виходу Св. Апостолів на благовістя склалися власне історичні основи Евхаристичного Культу, і де головний контингент вірних, а докладніше—всі вірні були з юдеїв. А християни-юдеї, звичайно, вважали Християнський Культ та його перші обряди за продовження культу юдейського. І без сумніву, вилучення християн із синагог у Єрусалимі, Дамаску, Антіохії Писидійській та інших містах¹ сталося по остаточній організації первісного Евхаристичного Культу.

Безпосередню вказівку на виконання Господньої Вечері знаходимо не раз у Діях Апостольських. Так, наприклад, уже в другому розділі читаємо: „І вони завжди перебували в науці Апостолів, у спільноті й переломленні хліба, і в молитвах. І кожного дня однодушно перебували в храмі, і, переломлюючи по домах хліб, приймали споживу з радістю й простотою серця“ (вірш 42 і 46). Із тих таки Дій відбомо, що Вечеря Господня, чи переломлення хліба, *хліб тау їртоу, fractio panis*, або благословення, *єїкоуїа*, відбувалося в Єрусалимі, в домі Марії, матері Івана, названого Марком, і в Коринті в Тита, в Ефесі в школі Тиранна, в Троаді і т. д.

Розповідаючи про Тайну Евхаристії за Апостольських часів, треба згадати про один із проявів літургічного життя перших християн, а саме т. зв. „Вечері Любови“, по-грецькому *хірупі*, що тісно зв'язана з Апостольською Літургією. Поскільки Евхаристія була виконанням заповіту Ісуса Христа, постільки „Агапа“ була спомином останньої Христової Вечері й інших, що відбулися з Ним, задовго до Тайної Вечері², за час Його земного життя. Назви „Агапа“, „Вечеря Любови“

¹ Дії Ап. VI 9, IX 23, XIII 14, 45, 50, XIV 1, 2, XVII 5—9, 14, XVIII 6

² Мт. VIII 11, Лук. XIII 29, XVI 16—24, XXII 29—30.

ви", усталились пізніше, вже в II віці, а за Апостольських часів вона звалася хлібом, спільнота, хоч терміну цього вперше вживто в соборнім Листі Юди: єу таїς ἀγάπαις (вірш 12). Про Агапу свідчать Апостольські Дії (тексти подано вище, II 42-46) та перший Лист до Коринтян XI 18-34. Докладного опису, звичайно, нема, але з тексту Д. Ап. VI 2 можна вивести, що на Агапах прислужували самі Апостоли. Щодо часу, коли саме справляли Агапу, то в цім питанні серед учених нема згоди: одні, грунтуючись на Д. Ап. ХХ 7-11, думають, що Апостольська Літургія починалася Агапою ввечері, інші — що Агапа й Евхаристія за Апостольських часів відбувались вранці.

Текст Дій Ап. ХХ 7-11, що розповідає про події в Троаді, подає більші подробиці про збори для переломлення хліба й про час цих зборів. Подаємо цей текст повно:

Ἐν δὲ τῷ μερὶ τοῦ παρελθόντος, τηνήμερου τοῦ παύγατος ἡρτου, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, ρέλλων ἐξέστη τῇ ἑπαύριον, παρέτεινέν τε τὸν ἄγρον μέσῳ παρουσιῶν τραχὸν δὲ λαρπάζεις ἵκανοι ἦν τῷ ὑπερώφρῳ τῷ τραχῷ παντηρέντι. παίδεις δέ τις γεννήσας ἤνθισται Εὐτύχος ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ὑπερ φράστει, διαλεγομένοι τοι Παῦλος ἐπὶ πλεον, κατενεγκέτεις ἀπὸ τοῦ ὄπου, ἔπειτεν ἡπέ τοῦ τριστέρου κάτω, καὶ τῷ πρώτῃ μετρίᾳ. καταβὰς δὲ ὁ Παῦλος ἐπέπειτεν αὐτῷ. καὶ συπεριλαβόν, εἶπεν, Μή πορρεῖσθαι τῷ τάρῳ φρούρῳ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν. ἔναρξε δὲ καὶ κλέπτας τὸν ἡρτον καὶ γεντάριαν, εἰρ' ἵκανον τε ἐματέρας ἔγραψε, ὅπτως ἐγγέλλειν: ;Першого ж дня тижня, коли учні зібралися для переломлення хліба, Павел, бажаючи відійти наступного дня, бесідував з ними й говорив до півночі. У кімнаті, де ми зібралися, було досить світильників. Під час довгої Павлової бесіди, один юнак, на ім'я Євтихій, міцно заснув, і, хитнувшись сонний, упав додолу з третього поверху, і був піднятий мертвий. Зійшовши Павел, упав на нього й, обнявши його, сказав: „Не турбуйтеся, бо душа його в ньому“. Увійшовши й переломивши хліб і споживши, бесідував довго, аж до світанку, і потім відійшов“. Без сумніву, — тут мова про Агапу, що відбувалася в неділю ввечері, мала науки (бесіди) Апостола й закінчилася Св. Евхаристією перед світом.

Наука XII Апостолів, Διδαχὴ τοῦ ὁμόεχα Ἀποστόλου, один із найдавніших творів християнської церковної письменності, давністю подібне до Дій, це теж, як уже сказано, цінне джерело Апостольського Культу Евхаристії¹.

Зміст цього пам'ятника, 16 невеликих розділів, не ввесь, звичайно, присвячений Таїнству Св. Евхаристії. Але ті деякі короткі розділи, а саме IX, X і XIV зовсім вистачають на те, щоб мати уяву про Апостольську Літургію. Розділи IX та X присвячені Евхаристії, а XIV—дневі Господньому, цебто неділі. У тексті Διδαχῆ, подані тільки вдячні молитви, що читаються до й по Св. Причасті, але слів установлення нема

¹ Див. Cabrol: Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie, т. I, кол. 775—848.

зовсім: без сумніву, автор уважав їх загально відомими, і відсутність їх не дає права твердити, ніби Евхаристичного Канону тоді ще не було.

Подаю необхідні нам тексти повно.

Розділ IX. А що до Евхаристії (περὶ δὲ τῆς εὐχαριστίας), то дякуйте (εὐχαριστήσατε) так.

Перше щодо чаши (πρώτου περὶ τοῦ ποτηρίου): „Дякуємо Тобі, Отче наш, за святий виноград Давида, слуги Твого, що його (виноград) Ти виявив нам через Ісуса, Отрока Твого. Тобі слава навіки”.

А що до переломлюваного хліба (περὶ δὲ τοῦ χλάσματος): „Дякуємо Тобі, Отче наш, за життя й знання, що Ти подав його нам через Ісуса, Отрока Свого. Тобі слава навіки! Як цей переломлюваний хліб розсіяний був (зернами) на пагірках і з'єднаний докупи, так нехай буде з'єднана Твоя Церква від кінців землі в Царство Твоє, бо Твоя слава й сила через Ісуса Христа навіки.”

„Але нехай ніхто не споживає й не п'є від вашої Евхаристії (μηδεὶς δὲ φαγέτω μηδὲ πίτω ἡπὶ τῆς εὐχαριστίας ὄφου), крім окрещених (οἱ βαπτιζόμενοι) ув ім'я Господнє, бо про це сказав Господь: не давайте святыні п сам”¹.

Розділ X. По спожитті (μετὰ δὲ τὸ ἐπλησθήσασθαι) дякуюмо так: „Дякуємо Тобі, Отче Святий, за Твоє святе ім'я, яке Ти оселив у серцях наших, і за знання, і за віру, і за безсмертя, що Ти їх виявив нам через Ісуса, Отрока Твого. Тобі слава навіки! Ти, Владико Вседержителю, все створив ради імени Свого; споживу ж і пиття Ти дав людям для насолоди, щоб вони дякували Тобі; а нам милостиво подай духовну споживу й напиток і життя вічне через Отрока Свого. Насамперед дякуємо Тобі, бо Ти всемогучий. Тобі слава навіки! Пом'яни, Господи, Церкву Свою, визволи її від усякого зла й удоскональ її в любові Твоїй, і зberi її, освячену, від чотирьох вітрів у Царство Твоє, що Ти приготувив їй, бо Твоя сила й слава навіки! Нехай прийде ласка й минеться цей світ! Осанна Синові Давидовому! Хто святий, нехай приступить сюди, а коли ні — нехай покається (εἴ τις ἤκουει ἔστιν, ἐγκέφαλον εἴ τις σύνιεται, μετανοεῖτω) Маран афа! Амінь”.

Розділ XIV. „Господнього дня (ἡμέρα κυριακή, δὲ Κυρίου), зібралися разом, переломіть хліб і дякуйте, визнавши перше гріхи свої (καὶ ἀπέστατε ἥρτον καὶ εὐχαριστήσατε, προεξόρκισθε γράμματα ὄφου), щоб жертва ваша була чиста. Кожний же, що має спір із другом своїм, нехай не приходить разом із вами, аж поки не помиряться, щоб не занечищена була ваша жертва; бо так каже слово Господнє: на всякому місці й кожного часу треба приносити Мені жертву чисту; бо Я Цар великий, говорить Господь, і ім'я Моє славне в народів”².

¹ Мт. VII 6.

² Малах. I 11, 14.

З поданих текстів можна зробити такі висновки: 1. порядок Євхаристії поширений уже вдячними молитвами; 2. до Євхаристії допускались тільки вірні; 3. Євхаристія відбувалась навмисне по неділях, а також і в будні; 4. слова „по спожитті” не можуть бути дослівно віднесені до Євхаристії, а це дає змогу допускати, що часто перед Євхаристією була Агапа чи Вечеря Любови¹; 5. Перед Св. Причастям була сповідь.

Розділ XV дає важливе пояснення, а саме, що на чолі літургічних зборів були Єпископи й диякони.

„Наука XII Апостолів” має значення не тільки як джерело, що освітлює розвиток літургічного життя давньої християнської громади, але й як пам'ятник, що виявляє розвиток самого Культа Св. Євхаристії, віддає у вдячних молитвах і характеризує стосунок вірних до Св. Причастя, до цього „Святого Святих”, що дякують „і за знання, і віру, і безсмертя... духовну споживу й напиток у життя вічне”. Таким чином, у пам'ятці I-го віку в усій силі своїй виявляється Культ Тіла й Крови Спаса нашого Ісуса Христа.

Для вивчення джерел розвитку Культа Євхаристії особливу цінність має „Той єв. Агапе Діонізію Ареопагіту пері т. і. Екклесізакісі: Церкви“ Святого Отця нашого Діонісія Ареопагіта книга про Церковну Єпархію. Час повстання цієї книги—зараз по Дібаху. Її розділи, що стосуються до Євхаристії, надзвичайно багаті змістом і розвитком богословської думки, а головно — багатством даних: 1. про виконання самого Таїнства і 2. про стосунок вірних до Євхаристії. І те й те має велику цінність для відтворення в усьому розмірі Культа Євхаристії на кінець I-го віку.

Про Таїнство Євхаристії розповідає III розділ книги „Про Церковну Єпархію”, що має заголовок: „Про те, що робиться на Зборах” (Συνάξεις). Таїнство Євхаристії Св. Діонісій зве тут „збори” чи „спільнота” (κοινωνία), бо воно збирає й об'єднує людей найдосконалішим і внутреннішим чином, уводить їх у зносини з Богом і обоготовлює. Автор поділив цей розділ на три частині: перша подає вступні замітки про Таїнство, дуже важливі власне для вияснення значення Культа Євхаристії, стосунку до нього вірних; друга, як показує підзаголовок, трактує безпосередньо про виконання Таїнства, а третя — присвячена „спогляданості”, цебто виясненню символики Таїнства.

З перших рядків III-го розділу видно глибоку побожну пошану автора до Таїнства Євхаристії. Св. Діонісій уважає, що „було б недозволеним, поминувши його (Таїнство Євха-

¹ Деякі вчені (напр., V. Егмонт: *L'agape dans l'Eglise primitive*, Париж, 1906, ст. 19, а за ним Біскуп А. Нововежский: *Msza w okresie przedcjejskim*, Львів, 1923, ст. 28) думають, що IX і X розділи Дібаху стосуються виключно до Агап, а розділ XIV говорить уже про Літургію у властивім значенні слова.

ристії), піснями хвалити перше нього щобудь інше з речей, що стосуються Єпархії, бо воно— „Таїнство над Таїнствами” ...повна досконалість, що дає права на участь ув інших священноначальних символах, воно один із богоначальних звершальних дарів цього (Таїнства)“.

Через великі розміри джерела не можемо подати його повно, тому обмежимось виясненням і передачею тільки порядку Евхаристії, а її Св. Діонисій подає надзвичайно докладно й повно.

Зо змісту другої частини III-го розділу видно, що Таїнство Евхаристії виконувалось у присутності тільки вірних, хоч Богослуження починалось при участі не тільки вірних, але й тих, що готувалися до хрещення (оглашенні) та „одержимих“ (демонами)¹, що, як ієрарх перечитає початкову молитву, покадить „жертвовник“ і цілі „священні збори“, по відспіванні псальмів й славослов'я, по відчитанні святих книг, виводились із святого храму. Тут ми вже бачимо поділ Богослуження на Літургію оглашених і Літургію вірних, що зовсім ясно виявився в II і III віці. За Св. Діонисієм перша складалася з таких частин: 1. початкова молитва, 2. кајження (до цього часу в пам'ятках письменності цього не згадувано), 3. спів псальмів і славослов'я (спів псальмів і гімнів згадує Св. Письмо) і 4. читання Священих книг.

Друга частина Літургії, Літургія вірних, складалася з таких дій: 1. „вибрані з священно-служительського чину (перші дияconi) разом із ієреями“ приносять „на божественний жертівник“ священий хліб та чашу благословення, 2. виголошення вірними „кафолічного піснеслов'я“ (якийсь символ віри), 3. священна молитва ієрарха, 4. звіщення всім спокою, 5. поцілунок спокою, 6. читання священих пом'янників, 7. вмивання рук, 8. хвала святым ділам Божим, 9. священнодія найбожественніших Тайн, 10. відкриття Св. Дарів і поставлення в відповідних священих символах перед очима Того, що Йому приноситься хвала, 11. причастя (священнослужителів і вірних) і 12. загальна подяка.

Як бачимо, чин Св. Евхаристії, поданий тут, дуже розвинений у порівнянні до інших пам'ятників I віку. Але Св. Діонисій не подає тексту віячних евхаристичних молитов, як це робить автор *Літургії*, пропускає слова встановлення, уважаючи їх за всім знані, що не входять у рамки його завдань — вияснення не текста, а священнодії, і виявлення їх символічного значення.

Прагнення розвивати Культ Евхаристії, а головно упо-

¹ Під „одержими демонами“ Св. Діонисій, за його власним висновком у З-їй частині III-го розділу, розумів не тільки біснуватих (навіжених), але й опанованих тяжкими недостачами та пожадливостями, як: блудниців, замилуваних до видовищ і т. ін., що їх перерахувавши, Божественній Апостол додає: „з такими навіть і не споживати разом“ (І Кор. V 11).

рядковувати його, помітно виявляється вже на початку II віку. Підтвердженням на це служать слова Св. Клиmentа Римського в його 1-м Листі до Коринтян: „Бувши в цьому переконані, я уходячи до глибин божественного знання, ми повинні в порядку виконувати все, що Господь наказав виконувати в окреслений час. Він наказав, щоб жертви й священні дії виконувались не випадково й не без порядка, але в окреслені часи й години..., щоб усе робилось свято й добровгодно”¹.

Безпосередніх і прямих вказівок на порядок виконання Євхаристії в Апостольських Мужів майже нема, тільки Св. Ігнат Богоносець у Листі до Смирнян підкреслює: „Тільки та Євхаристія мусить уважатись правдивою, що її виконує Єпископ або той, кому він сам передасть це... Без Єпископа не можна ані христити, ані робити Вечерю Любови”²; а в Листі до Ефесян вговорює „частіш збиратися для Євхаристії й славлення Бога”, для „переломлення одного хліба, цього ліку безсмертя, що не тільки береже від смерті, але й подає вічне життя в Ісусі Христі”³. Автор же Листа до Діогнета коротко замічає, що християни „мають трапезу загальну, але не просту”⁴ (Кінець буде).

Митрополит Діонисій.

КРИТИЧНІ МОМЕНТИ В РАННІЙ ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА.

I.

Про кризи в Шевченковій творчості говорити й писати у всій повноті ще рано. Ця проблема не така вже й легка, щоб відразу можна було її осягнути. Вона в першій мірі є мистецько-психологічна й біографічна проблема. Через те саме оброблення її можливе тільки тоді, коли біографічний матеріал про Т. Шевченка, а особливо автобіографічний, цілий у розпорядженні дослідника в максімальній кількості, а не в тім обмеженім обсягові, що в нас під руками.

Отже, з цього становища це трудне й спірне питання я тільки ставлю на чергу дня, і для початкового його освітлення подаю тільки кілька своїх уваг.

Що я розумію під критичними моментами, під кризою в Шевченковій творчості, та взагалі у творчості мистця?

¹ I Кор. XI.

² До Смирн. VIII.

³ Лист до Ефесян XXIII, XX; див. Лист до Філ. III.

⁴ Лист до Діогнета V. Між іншим є другий варіант цієї фрази: замість „не просту“ вжито „але не ложе“ (χλ' οὐ χοίτη), — як виправдання Агапу неморальності. Див. Скабеллановичъ: Толк. Типиконъ, I, Київ, 1910, ст. 51, прим. 6.

Я вважаю, що в кожного мистця є доба або й кілька їх, що відбиває якийсь хоробливий процес творчого занепаду, якоїсь критичної павзи, що за неї при всім старанні й бажанні творити, наслідки такої його творчості не задовольняють поета, не дають йому мистецької насолоди, не виповнюють по береги його спраглу душу, — і мистець впадає в якусь хоробливу прострацію, припиняє на деякий час свою мистецьку чинність або кидається у вир життя, як „гуляка поздній“, найбуденніший гультяй, якого затягають легкі розваги, легкі успіхи „чувства страсти нежної“, шумлива вулиця потоку життя, а то й покидьки суспільства...

Причини такої мистецької павзи бувають різні. Одне тільки спільне в цій добі: все те, що мистець до того часу творив, більше його не задовольняє, так само далі він уже творити не хоче. І форма, і зміст уже створеного стають йому осоружні... Його не задовольняє навіть самий рід вибраного ним мистецтва! І мистець готовий усе те відкинути, як сумну сторінку з його мистецької творчості й забути та вважати якимсь гріхом молодості або принаймні збоченням із рівної творчої путі в бік непродуманих, невиношених експериментів та помилок.

Тургенев у листі до Мárка Вовчка від 21 червня 1859 р. вважає, що така криза в письменника „буває з двох причин: або від утоми й зневіри, або від того, що людина вступила (інколи непомітно для самої себе) в іншу добу розвитку, і ще не знаходить нових слів, а старі — непридатні“.

Інша криза та, що відбиває трагічну помилку в виборі того роду мистецтва, який мистець визнав, що він є його покликання й сфера його життя.

Але є кризи й значно глибшого характеру, — ті кризи, що зазнав М. Гоголь, коли творив 2-гу частину своїх „Мертвих Душ“, що зазнав Достоєвський, Л. Толстой; останній письменник у своїм шуканні нового філософічного й релігійного виразу в мистецтві доходив навіть до того, що відкидав свої мистецькі досягнення, цілу свою попередню мистецьку творчість у ім'я нового мистецько-релігійного чину. Така криза відбувається в світогляді мистця, в стремлінні переоцінити всі цінності життя, в стремлінні переоцінити й усі вартості мистецтва. Бідне й нікчемне слово, що народжувалось у таких муках, цілковито завмирає, а з душі письменника виривається жага й туга за новим словом, за новими образами, за новим жанром, до того йому незнаним. Така криза рівна переродженню письменника в нову людіну. Таку духову вичерпаність знали й Мих. Коцюбинський, і Леся Українка... І що більший був поет, що вище він підносився на вершини своєї творчости, то глибше він занепадав у критичні моменти свого життя й чину.

Чи знов подібні кризи й Т. Шевченко? Так, відповідаю. Знав. Підносився на такі вершини, як ніхто! І занепадав на саме дно людського животіння й суєти, на саме дно мистецьких розчаровань... Той, хто творив нові мистецькі цінності, винаходив нове слово, новий вираз для нової думки, той мусів глибоко переживати народження нового бога, бо такою була його доля й та життєва путь, що нею поєшов до ще незнаної мети...

II.

Першу й найосновнішу таку мистецьку кризу Т. Шевченко пережив на самім початку своєї поетичної творчості. З дитячих літ Тарас тягнувся до малярства. Малярство було тією напівсвідомою ферментною силою, що спонукувала Шевченка тягнутися до нього, терпіти образи, суворі карти, приниження, тяжкі моральні страждання. І що їх було більше, то сильніша була та сила, що спонукала Шевченка пізнати всі таємниці малярської штуки. Тільки часом бреніла інша нота в мистецькій Тарасовій душі; але це були акти підсвідомі, акти дитинної волі, що не здавала собі справи,— тягнулась до аркушу паперу, робила книжечку і

.....Хрестиками
І візерунками з квітками
Кругом листочка обведу
Та й списую „Сковороду“
Ябо „тріє царіє со дари“,
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую один та плачу...

Зате вповні свідомий потім був потяг малювати. Тягнувся до нього всім своїм єством, не дивлячись на жадні перешкоди. Але це не був потяг свідомого мистця ради самого мистецтва. Це скоріше був потяг взагалі мистецької душі до мистецького потайного світу, і конкретно ввижався він у малярстві; крім того, Тарас шукав, щоб вибитись на ліпшу дорогу життя. Такі тенденції особливо визначалися тоді, коли Шевченко усвідомлював себе, як людину, цебто в Вільні, в Варшаві й у Петербурзі. Рустем, Лямпі, Брюлов— це все були етапи цього мистецького шляху. І в цім процесі мистецько-творчого розвитку я не відчуваю й натяку на якийсь вияв інтересу до поетичної творчості. Це одна з найтемніших сторінок у житті Шевченковім.

Що ж тоді спричинилося до того, що Шевченко став поетом? У М. Чалого¹ я зустрічаю таке місце: „Бажаючи близче познайомитися з напрямком самоучка-маляра, Жу-

¹ „Жизнь и произведения Т. Г. Шевченка“, Київ, 1880.

ковський дав йому одного разу тему: описати життя художника. Наскільки Шевченко задовольнив цікавість нашого романтика, ми не знаємо. Відомо тільки, що з цього власне моменту він став сильно клопотати про викуп кріпака-автора*. Це місце промовляє мені про те, що Шевченко задовольнив Жуковського вмінням літературно, а може й мистецьки висловлювати свої думки, погляди. Але ця згадка ще нічого не говорить про те, що в душі Шевченковій прокинувся поет. „Українська сувора муз довго цуралась моого смаку, викриеленого життям у школі, в передпокою дідича, на заїздах і в мійських кварталах”... Душа поетова далека була, щоб віддати в поетичнім слові ніжні тони трагічного життя й особистої думки. Слово ще ненароджувається... В таку пору зашкарублого життя термінового хлопця цей останній зустрічається з Ів. Сошенком (неважно — де!), що, збагнувши небуденність душі Тарасової, знайомить його з письменником Євгеном Гребінкою. „Гребінка близько прийняв до серця жалюгідне становище Шевченкове, став часто запрохувати його до себе, наділяючи його книжками, подаючи різні корисні відомості, допомагаючи грошима”. Ось тут, ув оточенні Гребінки, в атмосфері тих літературних інтересів, що ними Гребінка жив, ув оточенні знайомих Гребінчених письменників, журналістів, — ось ув оцій атмосфері прокидаеться літературний інтерес і в Шевченка. 1837 рік — рік зародження в душі Тарасовій мистецького потягу до поезії, рр. 1838-1839 — роки розбудження й розвитку його поетичного таланту й піднесення юнака на становище справжнього поета. „А ще тут є в мене один земляк Ш....о, що то за завзятий писати вірші, то нехай йому сей та той! Як що напише, тільки цмокни та вдар руками об полі!” (лист Гребінки до Квітки-Основ'яненка від 18 листопада 1838 р.). Спочатку Шевченко ховався з своєю новою сферою мистецької творчости й виступав перед іншими тільки як здібний і талановитий маляр. В дійсності в тім таки Літнім Парку того самого часу, коли змальовував постать грецьких богів, „почав він робити етюди і в віршовім мистецтві; із численних спроб він після надрукував був тільки одну баладу „Причинна“¹. „Але коли підув волі вернув моїм почуттям чистоту перших літ дитинства, що були проведені під убогою батьківською стріхою, вона („украинская строгая муз“), спасибі їй, обняла й приласкала мене на чужій стороні. Із перших кволих моїх спроб, написаних у Літнім Саду, надрукована тільки одна балада „Причинна“².

„Численні спроби“ в новім роді мистецтва, в поезії

¹ „Автобіографічна замітка Т. Шевченка“. Повне видання творів Т. Шевченка, Київ-Лейпциг, т. I, ст. 482.

² Автобіографічний лист Т. Шевченка до редактора „Народного Чтення“. Ор. сіл., ст. 490.

свідчать, що Шевченко сильно захопився поезією й уперто намагався ввійти в сферу нової мистецької ділянки. Коли ж поет був уже на волі, учень академії мистецтв, учень „великого Карла“ Брюлова, якраз в оцю добу в ньому найсильніше прокидається поет. Що більша була сила малярства, що налинула на мистецьку душу Тарасову, то більша виявилась відпорність у його душі, — мистецька відпорність поета. Від цього моменту (рр. 1838 — 1839) в душі Шевченковій розпочинається внутрішнє, назовні непомітне змагання між малярем і поетом. Але в цім змаганні маляр мав таких спільніків, як К. Брюлов, що натискав на Шевченка силою свого авторитету; як ціле оточення в академії мистецтв; ціла щоденна атмосфера під час необхідної й навіть примусової праці в академії. Класи академії Шевченко відвідував так пильно, що боявся пропустити хоча б один виклад. Ось його робочий день: „Вранці о 9 год. одправлявся до класи малярства; о 11 год. йшов додому або до Брюлова снідати і знов—до класи й працював до 3 год. По обіді — та сама праця в класах академії. О 7-й год. вечора виrushав інколи зо Штернбергом або з Брюловим до театру, або, проходивши по набережній Неви, вертався додому і щось читав уголос, а товариш його Штернберг слухав і малював, або ж навпаки, він, Шевченко, малював, слухаючи читання Штернбергове“. У вільні від класних праць години Шевченко вкупі з Брюловим оглядав Ермітаж або інші картинні галереї. І ці огляди були „бліскучими лекціями Брюлова з теорії малярства“; а коли до цього додати ще й те, що Шевченко перебував переважно в товаристві студентів Академії, в товаристві знайомих, близьких до малярського мистецтва і навіть малярів, то зрозуміємо, що майже через усі дні Шевченкового життя й праці атмосфера, оточення, круг інтересів, стремлінь, науки, технічних вправ і т. д., усе це проходило під знаком і гаслом виключно малярським. Коли ж Шевченко жив на однім помешканні з Сошенком, то й Іван Максимович настирливо намагався зробити з Шевченка тільки маляра. Ось послухаймо спомини самого Сошенка, що їх записав М. Чалий¹: „Познайомившись через Брюлова з кращими петербурзькими родинами, Тарас мій частенько став роз'їзджати по вечернициях. Він, мовляв, увійшов у моду; його приймали скрізь, як диво. Він став добре вбиратися, навіть із претензією на „франтовство“; одне слово, в нього оселився світський біс. Досадно й боляче було мені дивитись на його безалаберне життя, невластиве нашому братові-плебеєві, що живе для одного мистецтва або краще для куска насущного. Так-то, думав я, зрозумів він волю, що коштувала йому таких зусиль, такої страшної боротьби. Нераз брався я вмо-

¹ „Жизнь и произведения Т. Г. Шевченка“. Київ, 1880.

вляти його, щоб він кинув розкидане життя світських шолопаїв і серйозно взявся за мальрство: Ей, Тарасе, скаменись! Чом ти діла не робиш? Чого тебе нечиста носить по тих гостях? Маєш таку протекцію, такого вчителя!

Куди тобі, — й слухати не хоче... Закурив же мій Тарас, не буде з нього нічого путнього!..

Правда, часами мій співмешканець сидів у дома, а все-таки справжнім ділом не займався: то співає, то пише собі щось та все до мене пристає:

— А послухай, Соха, чи воно так добре буде? та й почне читать мені свої стихи.

— Та одчелись, кажу, ти з своїми нікчемними віршами! Чом ти настоящого діла не робиш!?

В цей час Шевченко писав свою „Катерину“ й читав Сошенкові деякі з неї уривки. А „Катерина“, як свідчив сам Шевченко на допиті р. 1847, є перший твір з його ранніх більших творів.

Отже, ціле оточення скеровувало Шевченка, примушувало його стати мальрем, і що більша налягала на нього сила з боку, то сильніша була відпорність з душі, з цілої його істоти: поет не покидав поля бою й настирливо змагався з мальрем...

Коли Сошенкові потім дорікали, чому він переслідував Шевченка за його вірші, а не підтримував його творчості в цім напрямі, Сошенко відповідав:

— А хто ж його знат, що з його зробиться такий великий поет?.. А все таки я стою на своїм, говорив Сошенко, що якби він покинув тоді свої вірші, то був би ще більшим мальрем”.

Сошенко був переконаний, і мав повну рацію, що кожний рід мистецтва, який би він не був, вимагає всієї людіни до кінця: коли вибрав мальрство, то й працюй тільки в цій ділянці, а коли тягнешся до поезії, то покинь мальрство. Щось одне. Двом богам ув однаковій мірі служить неможливо, бо завжди одне займе перше місце, а друге стане позаду. Такий сенс Сошенкових думок глибоко правдивий. Історія не знає прикладу конгеніяльності в усіх чи в кількох родах мистецтва одночасово,—навіть і в Мікель Анджела і в Леонардо да Вінчі і в інших. І це позначилось і в мистецькій натурі Шевченковій, і, дивно, якраз виявилося не на користь того мистецтва, що Тарас віддавався йому ціле своє дитяче, юнацьке й парубоче життя, що було ніби тією стихією, що з дитинства заполонювала Шевченкову душу. Але, як тільки до душі Тарасової торкнулась поетична муз, заграла на її глибоких мистецких струнах, вона враз заполонила всю поетову істоту й поруч мальрства зайняла перше місце, знизивши мальрство на місце друге.

Таке змагання в мистецькій Шевченковій душі між малярством і поезією було не легким і довготривалим. Малярство з високими технічними засобами, з повним опануванням усіх його таємниць не скоро здало свої позиції й змагалось аж до того часу, поки не була опанована техніка поетична, поки всі композиційні засоби поетичної творчості молодий поет не засвоїв до кінця. Ця боротьба тягнулась через роки 1837, 1838 і навіть 1839.

Щоб показати, що така боротьба була, що це не є тільки моє суб'єктивне припущення, я наведу думки самого Шевченка наприкінці його життєвого шляху. Після того, як поезія впала на нього таким важким молотом, після того, як вона поломала його ціле духове й навіть фізичне життя, після такого тяжкого й трагічного досвіду поет пригадує той перший момент, коли він був ще вповні малярем і коли в його душу вривались численні поетичні образи, поетичні думки, поетичні жанри і т. д., і роздумує над тим усім: „Скорий перехід із горища грубого мужика-маляра до пишної майстерні найбільшого живописця нашого століття... Самому тепер не віриться, а дійсно так було. Я з брудного горища, я, нікчемний замурза, на крилах перелетів до чарівних зал академії мистецтва. Але чим же я хвалюся? чим я довів, що користувався науковою й дружнім довір'ям найбільшого артиста в світі? Зовсім нічим... Я жив у нього на помешканні, або, краще мовити, в його майстерні. І що ж я робив? Над чим працював я в цім святилищі? Чудно й помислити... Я компонував тоді українські вірші, що потім впали такою страшною вагою на мою вбогу душу. Перед його чудовими творами я задумувався й леліяв у своєму серці свого сліпого Кобзаря й своїх жорстоких гайдамаків. У затишку його артистично розкішної майстерні, як у палючім дикім степу над Дніпром, передо мною миготіли мученицькі тіні наших бідних гетьманів. Передо мною стелився степ, усіянний могилами. Передо мною красувалась моя прекрасна, моя бідна Україна в своїй непорочній, меланхолійній красі своїй... І я задумувався, я не міг відвести своїх духовних очей від цієї рідної, чарівної краси... Покликання — й нічого більше.

Однаке дивне це всемогутнє покликання. Я добре знов, що живопись — моя майбутня професія, мій насущний хліб, і замість того, щоб вивчити її глибокі таємниці та ще й під керівництвом такого вчителя, який був безсмертний Брюлов, я компонував вірші, що за них ніхто мені й гроша не заплатив, і що врешті позбавили мене волі, і які, не дивлячись на всемогутню нелюдську заборону, я все таки нишком складаю і навіть подумую інколи про надрукування (розуміється, під іншим ім'ям) цих плаксивих, худорлявих дітей своїх. Справді, дивне це невгамонне покликання”...¹.

¹ „Журнал“ (щоденник), вид. У. А. Н. т. IV, ст. 30-31.

Вдумаймось ув оці думки й погляди самого Шевченка на малярство й поезію. Що для Шевченка було малярство? Його „майбутня професія“, його „насушний хліб“, його засіб до життя, засіб його заробітку; поезія — чиста, безінтересовна творчість, хоч і „плаксиві“, „худорляві“ вірші, але найулюбленніші його „діти“. Малярство—обов'язок і зовнішня спонука, коли пізнав тайни поетичної творчости; поезія — стихія, що випливала з душі, що була єдиним і його всемогутнім покликанням, даром Божим, що сповнював душу поетову, не дивлячись ні на які перешкоди. Малярство, крім того, своїм академізмом, далеким від суто національної істоти Шевченкової, не виповнювало, не задовольняло всього мистця, і поет шукав виходу для своєї чинної національної душі. Людина національного обов'язку й глибокої любови до рідного краю, людина колосально активної волі, чину, діяльності, людина ідеї й визвольної боротьби спочатку своєї власної особи, потім своєї родини — братів, сестер, і нарешті цілого свого наріду, краю, цілої нації, — така людина не могла заспокоїтися на позахмарних висотах малярського академізму; вона мусіла задумуватися над долею „бідної України“, вона повинна була скеровувати „свої духовні очі“ тільки туди, де стелились степи, покриті могилами, де розливався Дніпро, де красувалась її прекрасна, її бідна Україна. І ось цей прекрасний, рідний фон цілковито закривав „чудові твори“ Брюлова, а натомість поет леліяв у своєму серці сліпого кобзаря, жорстоких гайдамаків і мученицькі тіні українських гетьманів. Ось та національна духовна атмосфера, що вривалась перед „духові очі“ Шевченкові, закривала малярську його істотність, розгортала стіни пишної майстерні великого Карла й розкривала величну панорamu рідного краю. Ось ув якім сенсі відбувалась боротьба між малярем та поетом і перемога останнього. Що це було так, а не йнакше, що це був герць у містецькій душі Тарасовій, двобій, нехай підтверджать слова самого поета, висловлені Афанасьеву-Чужбинському: коли Шевченко обдумував якусь картину, що збирався намалювати, то, розповідає Шевченко, „хто його зна відкіль несеться-несеться пісня, складаються стихи; дивись,- уже й забув, про що думав, а мерщій запишеш те, що навіялось“... Полем боротьби була містецька арена в душі й свідомості та уяві Шевченковій.

І самоук в найкращім розумінні цього слова, що ніде не вчився систематично, як він учився малярства, а тільки своєю власною працею дійшов найвищих верхів культури, філософічної думки, техніки, — оцей самоук переміг мистця маляра, що від юнацьких літ десятки років учився й здобував малярську освіту, отримував медалі, звання „свободного художника“ й нарешті титул „академіка“. Геній і чистий творчий дух національний перемогли систематичну школу й

талант; вирвали з лабетів безкрилого академізму й кинули мистця в світ визвольної боротьби ідейних змагань одного проти всіх, духової революції й великого національного обов'язку перед своїм народом. Справді, покликання, дар Божій, і більш нічого... Хоч це була путь на Голгофу, але ради неї варто було й загинути. І Шевченко один за всіх, у ім'я визволення своєї нації, звалив на плечі тяжкий хрест національного обов'язку, бадьоро й певною ходою, що не знає відступу, пішов у майбутність, крок за кроком завойовуючи ворожі позиції.

А що з малярством? „Я, не вам кажучи, пустився в малярство трошки пізньенько, а коли вже взявся, то вези до краю”¹. „Я й давніше не був навіть звичайний маляр, а тепер і поготів... Отже про малярство мені нема що й думати”². Таким чином Шевченко-маляр уступив дорогу Шевченкові-поетові. (Кінець буде).

Проф. Леонід Білецький.

ЕТАПИ ТВОРЧОСТИ МИКОЛИ ГОГОЛЯ.

(* 1809 Сорочинці, † 1852 Москва).

У квітні 1835 р. вийшла в Петербурзі нова збірка повістей Гоголя пз. „Миргород“, як продовження давнішої збірки „Вечори на хуторі біля Диканьки“ 1831 – 1832 р. Обидві Гоголеві збірки – написані й видані мовою російською – були не тільки темами, але й формою оповідань, їх будовою та стилем і словництвом мови суто українські. Осередком нової збірки розміром, темою й стилем була історична повість „Тарас Бульба“. Хоч від 1824 р. російська література мала вже історичну повість українця Наріжного „Бурсак“ з українським побутовим тлом, то все ж таки доводиться тепер уважати тільки Гоголевого „Тараса Бульбу“ за першу цілком удачу літературну появу історичного роману з життя України. На зразок цього твору була згодом написана Кулішева „Чорна Рада“, а Шевченко не без впливу Гоголевих образів життя-буття січового козацтва створив свої образи в творах: „Іван Підкова“, „Тарасова ніч“, „Свято в Чигирині“, а може навіть й образ Гонти, що ріже своїх дітей... Але не в цьому головна вага „Тараса Бульби“, тільки – в значенні його для широких кол читачів, насамперед в Україні, обабіч Дніпра, на Подністрів’ї та й поза Карпатами сущій.

Тодішня національна свідомість – по своїй істоті (ста-

¹ Лист Шевченка до Г. Квітки-Основяненка від 19.II 1841 р.

² „Журнал“, Ор. сіт., ст. 40.

тиці) та творчій спроможності (динаміці) — була така слаба, що „Тарас Бульба“ ставав для всіх читачів українського походження джерелом безлічі переживань, почувань і думок. Під сильним враженням повісті пробуджувалася й кріпшила в читачів-українців свідомість національної гідності, само-пошани та гарячого бажання розгорнути свої сили. „Тарас Бульба“ став виразним проповідником українського патріотизму 40—60-тих рр., а з нього згодом повстало завзяття діяча—громадянина 70—80-тих рр. Може найкращим свідоцтвом живучості „Тараса Бульби“ буде поява польського історичного роману „*Ogniem i mieczem*“, де Сенкевіч створив свого рода історично-ідеологічну противагу до українського патріотизму. Навіть покоління ХХ-го віку не без впливу „Тараса Бульби“ стали розвивати й складати всякі відтіні та напрямки сучасного українського суспільного життя й світогляду.

З другого боку ця повість, написана й видана мовою російською, була для самих росіян та для всіх народів Росії — як мила й приємна лектура — джерелом їх знайомості зо славним минулым козацтва та з чудовою красою України. Поляки та німці з Росії перенесли славу про цю повість та її багатиря-лицаря далеко на захід до Європи, а там, через переклади на світові мови, пішла слава цієї повісті на весь світ. Тарас Бульба й козацьке завзяття стали ідеалами світового юнацтва, а образи краси України — насолодою читача.

Задля цієї великої заслуги українця Гоголя — як російського письменника — для рідної України, годиться сьогодні, у 100-річчя появи цієї повісті, зайнятися більше як автором її, так і його творчістю.

Гоголь був син небагатого поміщика с. Василівки біля Сорочинець. Уже змалку був він слабосилий, без особлившої охоти до науки, недбалий, замкнутий у собі мрійник, з природним хистом рисувати й віршувати та зображати й передавати сцени з життя. Цією психофізичною вдачею пішов він за своїм батьком Василем, автором двох українських інтермедійних сценок із людового побуту та любителем актором на двірській сцені свояка, б. міністра Трощинського в Кибинцях. Навіть своє слабке здоров'я передав батько синові, бо сам помер на 45 му році життя, а син на 43-му. Після смерти батька Гоголь немов скупчує свої сили до життєвої боротьби, і, скінчивши Ніжинський Ліцей, прибуває пізньої осени 1828 р. у столицю Петербург „на службу“, але також із готовим „твором“ — ідилією „Ганц Кюхельгарден“.

Служби не дістав мізерний провінціял. Довелося зазнати всякої біди, звичайної для всіх сіромах, що дісталися до столиці з мідною копійкою в кишенні. Хоч як Гоголь любив театр, то навіть не мав за що піти до нього, коли його не

прийняли на сцену. Гроши, що прислали мати, видав він в 1829 р. на друк своїї невдалої ідилії під псевдонімом В. Ялов, яку внедовзі з пересердя спалив, та з горя вибрався за границю; однак уже з Гамбурга повернувся назад, щоб стати на службу на найнижчому ступені урядничої драбини.

Серед цієї нужди Гоголь не раз – не два просив свою матір та тіток збирати для нього й записувати українські пісні, оповідання, казки, небилиці, звичаї, костюми та всяку старовину. Ось так нишком поза службовою працею повстали славнозвісні „Вечори на хуторі“ Пасічника Рудого Панька. В оповіданнях дячка-балакуна — чого там не було! Фантастичне, страшне, веселе, комічне, тут і там трохи сентиментальне, на тлі глибоко ліричних образів української природи, а все повне справжнього теплого життя. Ось і ввесь на ту пору Гоголь, — родовитий українець, щирий патріот український та водночас творець нового напрямку в російській літературі, що його можна назвати реалізмом у романтизмі.

Гоголь сам був хіба постільки романтик, що мав ледве 22 роки, дійсно любив українську народну старовину й людовий побут, та за мріями про прекрасну рідну Полтавщину забував на далекій лівночі свою гірку нужду. З природи розум його був наставлений на гостре сприймання та на виразно контрастове зображення дійсності. Гоголів романтизм — це тільки стилева форма, але не істота твору літературного. Найближче стояв тоді Гоголь до стилю народних казок відомого німецького письменника Musaeus'а († 1785), очевидно через однородність тем та людового тла, але не через яке запозичення. Тієї пори Гоголь почав виявляти таки деяку спільноту з Гофманом († 1822). Гоголів підхід до практичного життя був незрівноважений, а навіть примховатий; у нього переважав нахил до Богемізму, що згодом заграницею став немов виключною формою й змістом життя так, що Гоголя можна зачислити до представників літературно-мистецької Богеми, що до неї все своє життя належав Гофман. А що в житті кожного Богеміста є чимало трагікомічного первістку, то може в зв'язку з цим у тодішньому реалізмі Гоголевім виступає на перше місце комічний первісток, що іноді розвивається й розкривається перед очима читача й глядача на межі трагічного. Першим виявом цього контрасту межування комічного з трагічним є повість „Іван Федорович Шпонька та його тітонька“, видана в другій частині „Вечорів“ 1832 р.

Природний реалізм завів письменника в сферу психологізму. Вже оповідання „Вечорів“ були побудовані на примітивному психологізмі українського села, але повість „І. Ф. Шпонька...“ — це вже суцільна психологія дрібнопоміщичого хутору. Дальшими, ще яркішими й повнішими зразками глибокого

просякання письменника в душу українського народу, зокрема ж поміщицтва, було оповідання „Старовсвітські поміщики”, а зображення чималого гурту міщенства стало предметом „Повісти про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем”. Тим таки психологізмом пронизаний і останній твір Гоголя-романтика, „Тарас Бульба”, де кожна дія побуту й історії є немов природний вислід душевних станів діючих осіб.

На протязі чотирьох літ творчості, що минули між появою „Вечорів” і „Миргороду”, Гоголь зібрав був усю яскраво пересадну фантастику людової уяви, та в згущеному виді подав її в повісті „Вій”. Але водночас письменник углиблювався і в психологічну фантастику, що її прегарні зразки дав він в оповіданнях „Ніс”, „Портрет” і „Записки божевільного”, що повстали між 1832-5 роками. А все ж таки ця легча форма фантастики, такої близької своїм психологічним змістом до життєвої дійсності, не захопила всього Гоголя, що в тому часі працював над комедіями.

Свої комедії збудував Гоголь виключно на живій дійсності людського життя. Техніка його комедій була ось у чому: в одному місці комедії він по-своєму одну-другу подробицю трохи підкреслював, а в інших місцях може навіть перебільшував, а ще в інших тільки дрібною рискою зазначав вагу моменту. Комізм дієвих Гоголевих осіб спирається й розвивався на всіх площинах смішного, виключаючи все площадне кривляння й перекручення, банальні балачки та нецікаві ситуації. Отож у комедіях Гоголя комічне положення випливало з юмористично-сатиричного наставлення самого поета до явищ життя. Водночас у драматичних творах поетових немов піднімався рубець заслони, з-за якої видніє трагізм, як найглибший і одиноко питомий зміст явищ життя. Ось таким то робом Гоголеві комедії стали перед очима суспільності ясним і вірним дзеркалом, де то майне, то покажеться, то знов довше полюбується на себе типове обличчя збірноти...

Як романтик, Гоголь залюбки малював українські типи, та давав прегарні образи фантастики, побуту й історії. Але як драматург Гоголь різьбив класичні типи учасників завжди й скрізь одного й неповторного та безмежно мінливого життя. Хоч побутове тло як викінчених, так і тільки намічених комедій Гоголя більше російське, як яке інше, а в кожному разі не українське, то все інше в них типове людське, що може діятися й розв'язуватися за наміченим порядком сцен—скрізь у світі... Отся типовість комічних персонажів Гоголевих поставила їх на межі з типами, що в драмах Островського мусіли прийняти на себе грізні удари невблаганої долі.

За час повстання Гоголевої комедії склалися й його оповідання: „Невський проспект”, „Шинель”, „Коляска”. Теми

цих творів зачерпнуті з переживань і почувань трьох різних середовищ (офіцерське-міщанське, дрібного чиновника, поміщиче-офіцерське), по техніці будови — реалістичні, однаке з одним-другим епізодом, що веде читача межею комічного й трагічного. Завдяки цьому способові схоплювати, зображати та освітлювати життя людей, Гоголь перейшов зовсім легко від надиханих юмором і сатирою оповідань і сцен до твору загально суспільної ваги в комедії „Ревізор“. У всіх цих творах почуття національної приналежності персонажів зовсім затерлося, а читач цих творів Гоголя питанням про націю зовсім не цікавиться. На перше місце висуваються навіть для читача завдання наскрізь літературні — однакової будови оповідань і комедій. Фабула оповідань, що попередили „Ревізора“ 1836 р. або трохи згодом повстали, розвивається на зразок логічної злуки й природної послідовності ступенів комедії, отож вона має виразно окреслені розділи-дії: зав'язок, розвиток аж до вершка напруження й перехід до відпружнення та розв'язки.

Другим дуже помітним явищем творчості Гоголя доби 1832-6 р.р. є виразний нахил поетів освітлювати моменти життя зо становища суспільної етики. Гоголя, звичайно, цікавили цього часу проблеми рівності й нерівності людей, їх внутрішньої вартості та зовнішнього виду. Сам він очевидно заховав у своєму серці віру в чесних, правдивих, прямих людей, та мав для них одну глибоку пошану. Вчитуючись уважно в Гоголеві твори цього часу та в його листування, ми розуміємо, яку силу поміркованости та почуття літературної міри мав Гоголь, коли вже тоді не став на амвон проповідника. Ця віра Гоголева в єдину для всіх людей мораль веліла йому закінчити „Ревізора“ німою сценою. У тих людей, що — як діючі персонажі комедії — так зневажливо ставилися до основних приписів морального життя, близькавкою майнули — суворий осуд порожнечі їх дотеперішнього та бажання нового життя. Згодом додані Гоголем драматизовані пояснення до цієї комедії виразно потвердили намагання автора-громадяніна підкреслити літературні цінності сценічними ефектами, щоб через них глибше просякнути в душу суспільності.

Гоголя одушевляла давня сила віри в людину ще з доби романтизму. А цей ентузіазм віри в красу людини перетревав у Гоголя до 1835 р. в національній оболонці. Водночас — уже від 1830 р. до захоплення вірою в людину долучається у творах Гоголя бажання добутися до душі людини. І тільки завдяки цьому психологізмові переймання світа міг Гоголь створити старосвітських поміщиків Афанасія Івановича з Пульхерією Іванівною та Шлоньку, поки накінець не змалював загальносуспільні типи Добчинського й Бобчинського, Хлєстакова й Сквозник-Дмухановського та

решту персонажів „Ревізора“. Безмежні простори Росії ховали в собі ці суспільні типи, а українська вдача поетова, що на око ставився спокійно, німовін навіть із легковаженням до важливих справ життя, дала типам Гоголевим властиве вселюдське освітлення й значення.

На 27-му році життя, під ударами нападок на нього з боку урядників і стародумів за „Ревізора“, Гоголь виїхав заграницю з задумом поеми про життя російської суспільності. Він блукав спершу по Німеччині й Франції, познайомившися в Парижі з Міцкевичем і Залєским, довго домагався від знайомих, щоб дістали для нього „Пана Тадеуша“. А тиняючись по готелях, скрізь тужив він за... безмежними просторами Росії й України, та за їхнім простим, правдивим людом мужиків, візників, крамарів... І нарешті в Римі впродовж шести літ побуту повстало одинока на ввесь світ поема про горожан із маленькими душами та дрібними інтересами. І цих діючих осіб повісти—поеми „Мертві Душі“ Гоголь любить не тільки, як рідних дітей своєї творчої уяви, але й як складову частину російської суспільності, що їх видала зо свого нутра... Гоголь не тільки любить їх, але й вірить у їхню майбутню досконалість, таку досконалість, що від неї вся Росія, а з нею й Україна стане всім добром процвітати, на диво цілому світові!

Гоголь - романтик і ентузіаст остаточно переміг Гоголя - психолога, і дав світові Гоголя — апостола нового життя. Через 4 роки після появи „Мертвих Душ“ Гоголь видав „Вибрані місця з листування з приятелями“, де виявив себе наївним і неглибоким моралізатором, що став на підвищені власного об'явлення. Віра в людей, що випливала з любові до вимріяного світу панування правди Божої на землі вже не одного письменника завела на шлях несвідомого або й хоробливого самовивищення та до затрати чуття для справжніх потреб і засобів їх заспокоювати. Сьогодні читати цю дивну книжку 1846-го року, це значить вглиблюватися в мрійливий світ романтика-лірика, що вірить у грядучу ось-ось побіду чесноту та в її загальну чудодійну міць. Цю книжку читати — це значить перенестися у темну закутину нашої душі, де сховане бажання добра й правди на світі, тільки що без ентузіазму віри, яка б майже межувала з фанатизмом.

Після цієї літературно-суспільної невдачі Гоголь не тратить проте віри в можливість розвитку й перемоги хоч би найдрібніших потенцій правди — добра — краси, що левно заховані за шкаралущею зовнішнього вигляду всіх діючих осіб поеми „Мертві Душі“, ото ж Чичикова, Селифана, Плюшкина, Ноздрьова... Майже 10 літ після появи „Мертвих Душ“ Гоголь працює над їх 2-им і 3-им томом. У задуманому продовженні своєї поеми перетоплює Гоголь у літературно-

мистецькі форми й цінності свій світогляд учителя діючої віри для добра батьківщини—людства. Однаке творцеві незрівняно вдатних типів „негативних“ не було дане створити типи „позитивні“. Бо типи ідеально добре звичайно бувають нудні, коли вони не на зразок „Дон Кіхота“, тому в Гоголя вийшли вони без живчика реального життя. Цю творчу неміч свою Гоголь глибоко відчував аж до нищення написаного у 1843, 1845 і 1852 рр. Знані нам уривки задуманого продовження „Мертвих Душ“ розкривають глибину автокритицизму Гоголя письменника й мистця та ставлять на тим вищу площину досконалости його літературні твори 1831 — 1842 рр.

Проф. Др. Іларіон Свєнціцкий.

Львів, 23-31 березня 1935 р.

СТОЛІТТЯ ЧЕСЬКОГО ГІМНУ: *KDE DOMOV MŮJ* І ЙОГО УКРАЇНСЬКІ НАСЛІДУВАННЯ.

Проф. Празького університету д-р Josef Páta видав недавно друком прегарну статтю п. н.: „*Kde domov můj* v slovanských překladech a obřenářech: k stému výročí české národní hymny“ (Прага, 1934, стр. 19), щоб нею пошанувати століття чеського національного гімну.

Слова гімну склав був новеліст і драматичний письменник Каєтан Тиль (псевд. Кутногорський, 4. II. 1808—11. VII. 1856), музику Франц Skoуп, або Skoup (3. VI. 1801—6. II. 1862), а відспівав його дня 21.XII 1834 р. на сцені чеського театру в Празі славний бас Карл Strakatý (2. VII. 1801—26. IV. 1868 р.).

Ліричний текст, елегійна велична мелодія й гарне виконання на сцені так припали до серця публіці, що вмить стала пісня: „*Kde domov můj*“ чеським національним гімном. Не менше подобалася вона іншим слов'янам, так що має слов'янського народу, щоб не зновав її в перекладі, перерібці, чи наслідуванні. Слов'янські діячі чи поети примінювали слова пісні до подій із власного, сучасного життя.

Проф. Пата зібрал слов'янські переклади чи перерібки або й наслідування в одну цілість і видав та обговорив їх у своїй барвній статті, подаючи побіч чеського тексту перерібки словацькі, хорватські, словінські, сербські, болгарські, польські, лужицькі, російські, українські й білоруські. З галицьких згадав він про три тексти із „Співанника“ з р. 1883, з „Народн. русск. п'єсней“ видання общ. Качковського з 1907 р. та з пісні, що я передав проф. Паті. Співав я її 12-літнім хлопцем та захоплювався нею з моїми товаришами. Воно й зрозуміле, що знайдуться ще нові слов'янські тексти, але це не обнижує праці проф. Пати, що вперше попиль-

нував звести їх ув одну цілість, в чому допомогли йому різні дослідники, що про них автор із вдячністю згадав.

Переглядаючи русофільські галицькі часописи, а між ними львівський гумористичний „Страхопудъ“ з р. 1890. ч. 1, я знайшов іще один політичний памфлет на галицькі суспільні, церковні, правописні й національні відносини за часів Австрії, і я дозволю собі його, як новий причинок до статті проф. Пати, репродукувати, зберігаючи вповні давній етимологічний правопис і мову.

Автор памфлету не підписався. Влучно підглянув він суспільні й політичні недомагання галицької землі, менше вдалі його натяки на церковні відносини, а вже найменше вірні посуджування галицьких українців у полонофільстві, бо не кому іншому, а тільки їм треба завдячити поширення національної свідомості й піднесення рівня политичних, суспільних і культурних змагань і досягнень Галичини. Воно й зрозуміле, що галицьким русофілам не могла подобатися їх праця, й через те вона зустрічалася нераз із глузуванням. Та хоч як вони були болючі, русофільство в Галичині завмидало, а залишилася переможцем українська думка й праця. Політичний памфлет зближений до пісні, друкованої у „Співаннику“ за рік 1883, а його головною основою є все ж таки чеський національний гімн. Ось цей памфлет:

Галицко-русский народный гимнъ.

Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?

Тамъ, гдѣ Днѣстеръ быстротечный

Вредъ наносить безконечный,

Тамъ, гдѣ Санъ и Бугъ и Прutъ

Крестьянскую землю рвутъ:

Тамъ страна моя родная,

Тамъ мой домъ и жизнь моя!

Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?

Тамъ, гдѣ храмы вѣковыи

И монастыри старыи

И церковный нашъ обрядъ

Лазуитамъ идутъ въ ладъ:

Тамъ страна моя родная,

Тамъ мой домъ и жизнь моя!

Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?

Гдѣ курганы и могилы,

Городища старожилы,

Заложены у жидовъ,

Гдѣ банкъ ссетъ и грошъ и кровь:

Тамъ страна моя родная,

Тамъ мой домъ и жизнь моя!

Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?

Гдѣ владыки печаливы

Мужественно-молчаливо

Свое стадо берегутъ
 И въ обиду не даютъ:
 Тамъ страна моя родная,
 Тамъ мой домъ и жизнь моя!
 Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?
 Гдѣ хруни при всѣхъ выборахъ,
 На Подолью и на горахъ,
 Чужимъ голосъ продаютъ
 И за Русь святую пьютъ:
 Тамъ страна моя родная,
 Тамъ мой домъ и жизнь моя!
 Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?
 Тамъ, гдѣ мать, отецъ старенький,
 Сестры, братчикъ молоденький
 Вѣчную борьбу ведутъ,
 За „ъ“, „ы“ другъ друга жрутъ:
 Тамъ страна моя родная,
 Тамъ мой домъ и жизнь моя!
 Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?
 Гдѣ молодежь золотая,
 „Ще не вмерла“ припѣвая,
 Въ недоляшки вразъ валитъ,
 Оставляя русскій свѣтъ:
 Тамъ страна моя родная,
 Тамъ мой домъ и жизнь моя!
 Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?
 Гдѣ маститы патріоты,
 Полнотой блестая плоти,
 Дѣла русскіи ведутъ,
 Прячась въ найтемнѣйшій кутъ:
 Тамъ страна моя родная,
 Тамъ мой домъ и жизнь моя!
 Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?
 Перекинчики гдѣ много
 Натворили Руси злого,
 Гдѣ „Ивана хата“ есть,
 Гдѣ молчитъ народна честь:
 Тамъ страна моя родная,
 Тамъ мой домъ и жизнь моя!
 Гдѣ домъ есть мой, гдѣ жизнь моя?
 Гдѣ „москалемъ“ каждый честный,
 Гдѣ „поржонднымъ“ лакей лестный,
 Гдѣ всѣ любятъ Wienerfrank,
 Гдѣ хозяинъ: жидъ да банкъ:
 Тамъ страна моя родная,
 Тамъ мой домъ и жизнь моя!

Подав Проф. Д-р Кирило Студинський.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА.

Мова Максима Рильського.

Літературна наша мова відлилася вже в сталі форми, а тому всі ми мусимо навчатися не якоїсь говіркової мови, але тільки мови всеукраїнської, цебто літературної. За основу нашої літературної мови стала головно мова київська, почасти — полтавська; ґрунт її складає найбільше мова Шевченкова, цебто жива мова Звіногородщини (тепер Шевченківщина).

Ми ще не маємо повної граматики нової літературної мови (виходить тільки перша частина її, це моє популярне „Рідне Слово“, правопис і фонетика; друга частина „Рідного Слова“, складня, друкується в „Рідній Мові“), а тому не маємо й можливості вивчати свою літературну мову в цілому.

Щоб прийти на поміч широким інтелігентським колам і дати їм можливість легко пізнати свою сучасну літературну мову, друкуємо на сторінках „Нашої Культури“ опис мови одного з найкращих наших сучасних стилистів, киянина Максима Рильського (народився року 1895-го). Максим Рильський, неокласик напрямком, надзвичайно пильно дбає про красу своєї мови, чому його твори—найцінніше джерело для вивчення сучасної літературної мови. Для досліду мови М. Рильського беру найкращу для цього річ, — його славновісний переклад міцкевичевого „Пана Тадеуша“, з першого видання 1927 р., Київ, видання „Слова“, XXXIV+326-; ХХІХ ст. Спокійний епічний оповідальний тон дав М. Рильському повну змогу виявити ціле багатство й глибину нашої літературної мови.

Опис мови М. Рильського робимо так, щоб він став за підручника нашої сучасної літературної мови, мови наддніпрянської; де треба, подаємо відповідні паралелі мови західноукраїнської, а це дасть змогу глибше зrozуміти нашу мову всеукраїнську.

Цю граматику мови Рильського призначаю для дорослого читача, а тому пояснення мої найкоротші; зате щедрою рукою скрізь подаю приклади з „Пана Тадеуша“, — нехай читач навчається головно з них, цебто нехай практично пізнає свою літературну мову. Цифри показують сторінки перекладу „Пана Тадеуша“ видання 1927 р.

Виклад опису скрізь загальноприступний, щоб уже тим самим зробити його необхідною довідковою книжкою для наших широких інтелігентських мас. Треба тільки не забувати одного: без пильної науки ніхто знати своєї літературної мови не може.

Фонетика.

І. Вокалізм.

1. Головна ознака українського вокалізму (цебто голосних звуків), міна *о* та *е* на *і* в складах новозакритих, у Рильського скрізь виступає нормально: гість 134—гості 282, шріт 36, хутір 14, частокіл 5, обрік 15, у пітьмі 156, військової 114, загін 61, підніжжя 219, поговір 164.212, похід 214, регіт 128, слівце 289, вечір 325, мітла 203, річ—речі 92.165, сім'я 175, голівоньку 65 і т. ін.

Слови на *-eɪ̯*, *-ək* міняють своє корінне *о* на *і*: взірець 24.284, кінець, 206, кінці 228, олівець 87, батіжком 7, дзвінок 137, обніжки 127 і т. ін., хоч пише ще: дозорців 115, домок 10.63.

В словах архаїчних, що ми маємо їх звичайно з мови церковної, *о* та *е* не міняється на *і*: Бог 187, закон 17.152.219, народ 168.185.229.323, дом 134 (поруч: дім 136.159), мед 115.194.197, вольная 301, вольно 112, вольности 167.168, сувальством 165 (але: вільчи 314) і т. ін., також помста 274, помсту 220, помстою 272. Але пише: нічний 44.105, нічне 228, нічною 326, безкінечне море 102. Слова на *-oro-*, *-ere-*: вперед 217, берег 80, ворог 25, але поріг 6.15.

Давнє слово „прозвище“ правильно змінилося в нас на прізвище (не призвіще!), чому й Рильський дає: прізвище 125.126.151.184, прізвищем 186, прізвисько 185.306, прізвиська 175.

Гіочаткове *о* в закритім складі міняється в нас на *і*, а до того приймає ще й приставне *о*, напр.: вівса 14, вівсяний 115, вівтар 11.106, у вічі 156, в вічі 137, так само: відітхнуть 63, відітхнув 76 (також: одігнатъ 171, одійшов 154, одірвати 119, одішлем 82, треба б: віді-).

Приставки *до-*, *відо-*, *одо-*, *надо-*, *подо-*, *зо-*, *обо-*, *по-*, *рово-*, з'єднуючись із дієсловом, що починається з двох приголосних (але головно таких, що між ними вдавнину був ъ чи ь), міняють своє кінцеве *о* на *і*. Закон цей послідовно проведений у західноукраїнських говорах, але він іще не частий в говорах східніх. У Рильського часто знаходимо тут *і*: дізнатись 212, дізнаюсь 136, дійде 314, дійшов 313, дійшовши 66, дістав 126, дісталося 156, діткнутий 152, відітхнуть 63, відітхнув 76, одігнуть 171, одійшов 154, одірвати 119, одішлем 82 (в четырех останніх прикладах ліпше було б: віді-), здіймуть 174, надійшов 138.139, підіймаю 123, підіймає 196, підійняв 67, підіймав 177, підіймали 175, зібрали 92, зібралися 101, зібралися 177, зігнувся 173, зізнавши 68, зійшла 105, зійшли 301, зіскочив 183, розіб'є 168, розігнався 66, обірвав 165, обітре 236, піду 208, піде 147, підуть 168, пізнати 160, пізнаю 320, пізнав 100.137.185.208.226.312,

пізнали 149.231, піймає 199, пірнула 58, спізналися 105, спіймати 58, спіткала 139 і т. п.

Але процес зміни *о* на *і* в приставках, як казав я вище, не охопив іще всієї східноукраїнської мови, а тому Й Рильський часто позоставляє в цих випадках *о* незмінене: дождавшися 16, дойде 211, доймають 170, достався 148, досталося 302, достанеться 253, зостаться 100, зостався 208.222, зостались 213, зоставив 260, послать 187, послав 115.118.170, послано 139, посланець 177. 206, посланця 270, розпочне 64 і т. ін.

Східноукраїнським звичаєм Рильський пише тільки: візьму 87, візьме 180.292, візьмете 182.186, візьметесь 110, візьми 253, візьміть 148, форм: возьму, возьме він не вживає.

Ще трохи прикладів: на камені 138, променем 261, пера 307, далечінь 127, на ремінці 291.

2. З повноголосих форм треба відмітити два полонізми, що їх вживає Рильський,—це „злoto“ й „krotnij“: злoto 155.152.326, у злоті 109, злоторогий 113, стокротною луною. Форма „злoto“ дуже поширена в Україні.

Форма „власний“, загально відома в українській мові, прийшла до нас із чеської через мову польську: власні 43, власниця 314.

В східноукраїнській мові часом уживається приставки *про-*, коли західноукраїнська знає тут *пере-*. У Рильського маємо: Вітерець по колосках пройшов 282, листи проніс він потайні 282.

Замість „серебро“ загальноукраїнська форма „срібло“, у Рильського 106.217.

3. В словах: багатий, гарячий, ламати, монастир, хазяїн Рильський усе пише — згідно з живою східноукраїнською вимовою—*a*: багатий 112.124.132.153.179.226, небагатий 176, багато 101.121.307, багатир 232, багачем 193, гарячий 30.196.320, ламати 149, ламає 98, заламав 76, зламав 18, зламані 173, обламує 304, переламати 142, поламаний 201, поламані 98, розламують 54, з ламкої 300, хазяїн 29.68, хазяїна 206, хазяйнувати 315, хазяїнує 191, хазяйству 316, монастиря 301, в монастирі 301, монастирський 168.

Так само Рильський вимовляє: можна 137, барліг 178, доганяти 246, доганяє 46, зганяючи 17, неласкавих 180.

Але Рильський пише: погана 89, погано 23 — проти загальної живої вимови паганий (*paganus*) — за сучасним правописом.

За живою вимовою знаходимо в Рильського: прощай 213, прощення 257, перепрошаю 74, благословляв 204, кропива 176, рвонувшися 234, ухолив 235.

4. Прийменник або приставка « може бути тільки по голоснім звуці попереднього слова: Вийду в світ 136, чиновника взяли 64, слово взяв 188, На Вкраїні 97, Тепла в гробі 4,

Пізненько ввечері 126, Долейко вдосвіта 128, Справа вся 187, Що то був за вчений 203, У школі вчителі 202 і т. п. Так само і в середині слова: навчив 136, навчала 84, провчу 230.

Коли ж попереднє слово закінчується на приголосну, тоді маємо *у* (а не *ю*), напр.: Кинув *у* воду, Місяць *у*горі 142, Хоч *у*вечері 201, Жаль *у*зяв 247, Князь *у*зявся 206, зібрать *у*звтра 159, Наш *у*сім 186, Стоїть *у*ся 105, Край *у*сяким 221, Тут *у*мент 117, Біжить *у*слід 247, Нам *у*слід З і т. п.

Цих правил у літературній мові треба пильно дотримуватись, що звичайно й робить М. Рильський. Ось іще трохи прикладів: А *вдома* 302, Жив *удома* він 167, Як *у* господі в нас *у*вечері з'явився 203 і т. п.

На початку речення або по павзі, зазначеній розділовим знаком, пишемо *у*: Узвітра *виїду* 213, Узвітра *їду* 214, Узвітра буде 280, Уперше бачили 140, Удень мовчать вони 199, Узяв змальовувать 296. На траву, змучена, упала 139, Не мало народу всякого: *усякий є* народ 182. Всіх арештую я, усіх провчу я вас 230.

У Рильського знаходимо й немало відступлень від описаных тут правил, що можна пояснити не тільки вимогами ритму, але й тим, що по павзі, з якою ми звичайно говоримо, можна зачинати слово на *у*, напр.: Взяла *уже* 138, Його *уранці* 137, Челядники *урозіч* 155, Липу *улізнав* 97, Говорив про *урожай* 103, Стрільці *удосвіта* 101, Дає *унук* 320. Погодиться *усякий* 284, Тішиться *усяк* 177, Можу я *умерти* 308, Голоси *усі* 188, Під столом *взяли* 153 і т. п. Так само: *научився* 105, *приучиться* 131.

Коли б від зміни *у* на *ю* повставало три приголосні, тоді можна *у* на *ю* не міняти: Виводити *у* світ 132, До дівчини *удвох* 146, Зле *удвох* 145 і т. ін.

5. Тих самих правил, що подано їх у § 4 для *ю*-*у*, дотримуємось і для *і*-*ї*: по приголосній пишемо *і*, а по голосній *ї*, напр.: Жаль і *гнів* 3, Зичить *смерти* нам і *недруг* і *сусід* 3, Кров і *рану* 4, Тіл і *крови* 4, Меч і *сагайдак* 5, Край *снів* і *радости* 5, Хвалити й *славити* 20, Сміється й *тішиться* 320, З *нами* йшли 3 і т. п. Так само: *хазяйнувати* 315

Недотримання цих правил у Рильського пояснюється або вимогами ритму, або павзою при говоренні, коли можна ставити *і*, а не *ї*, напр.: Сяючи і *граючи* 132, Вість *визволення* і *радости* 202 і т. п. Так само: *хазяїнує* 191, хоч *хазяйнувати* 315.

Часом у Рильського бачимо архаїчне „таїнá“ замість звичайного „тайна“: Ховає *таїну* 112, Ховаючи *глибоку таїну* 96.

6. Деякі письменники дуже люблять уживати приставки *із* зам. *я*. Трапляється це й у Рильського, але не часто: Жовнірів *іззыва* 242, Набік *ізсува* 324, Ізнизу *дівчина* 180,

Десь ісховатися 262, Рухи заховати за пояс ісхотів 311, Жовнірам ізвелів 226, Нам господар ізвелів 232, Каже ізнов 306, До бою ізнов 320, Звір ізнов 117, Встають ізнов 159, Стояв ізнов 246, Ізнов гуртуються 249, Ізнов заглянули 287 і т. п.

Приставне початкове і перед словом, що розпочинається з двох приголосних: Ключем іржавим 150, Іржуть коні 99, Постаті з імли 159, З імли 224, З невідомої появлені імли 201, Бліскавка імлу перетина 250, Ішов ним 279, Ішла замислено 58, Скрізь ішла 164, До гніву більшого ішло 189, Так, певно, вже ішлося 83, Вони, мовляв, ішли на волі 128, Як ішли ми 158, Збудував іще 101, Нас іще 105, Розійшлися іще 127, Звір іще живий 145, Із тих іще 189, Вона ж іще 258, Не час іще 261 і др. Так само: навіщо 312.

Але форми без початкового і переважають: Хай нам зволить 147, Нависла мла 160, У млі 199, Даль загомоніла млиста 250, Ржа поняла 112, Що ржавить 144, За ржавими замками 74, Рушницю заржавлену 121, Шаблі старі, заржавлені 173, Коні ржуть 218, Ржуть коні 181, Заржали коні 136, Кінь Литви заржав 169, І бігос чарами щезає на очах 124, Щезла 128 і т. п., — в більшості тоді, коли попереднє слово кінчиться звуком голосним. (Далі буде).

Проф. Д-р Іван Огієнко.

СВЯТА СОФІЯ КИЇВСЬКА.

Історичний нарис¹.

Софія... Збудована вона не в пам'ять Св. Софії, матері, що колись її замучено разом із доњками; ні, наша Софія— це Слово Боже, Вища Мудрість: „Христос — Божа Сила й Божа Премудрість”, і це Його образ, що не доховався до наших часів, уміщений був напевно над входом до святині². Софія — премудрість, дух, гордість і символ всього кращого, бадьорого й сильного Українського Народу. Нерозривний зв'язок сучасності з героїчною князівською добою. Її „Нерушима Стіна” — ствердження життя та заперечення смерти Народу. Свідоцтво напняття, нестримного злету Духа догори, де в суворій візантійській мозаїці благальна Мати Божа — Мати духових чинів.

¹ Містимо цю статтю в зв'язку з неймовірними чутками, ніби радянський уряд задумує зруйнувати цю величезної ваги неоціненну всеукраїнську стародавню святиню. Проти такого заміру запротестував уже цілий культурний світ. Редакція.

² Д. Айналовъ и Е. Рѣдинъ: „Кіево-Софійскій Соборъ. Изслѣдованіе древней мозаической и фресковой живописи”, СПБ., 1889, ст. 14. Ще: П. Л—въ: „Премудрости, Божія въ иконографіи Съвера и Юга Россіи”, „Кіевская Старина”, 1894, XII.

Пишно розцвітало життя старокнязівської Руси. Задивлена в велич Візантії, певна своєї могутності, Русь, в нестимній політичній, культурній, мистецькій експансії здобуває все нові й нові терени. Коли в іржавих від крові та дощів шоломах мерехтіла прозора вода Дону, Дунаю, Босфору, Висли й далеких Чудських озер, коли натхнено, у глибині київських печер писалися повісті про героїчні походи князів, тоді, як завершення й втілення могутності Руси, зростала монументальна будівля Св. Софії.

Зростала вона, як оповідає літопис, на місці близкучої перемоги Ярослава: „Въ лѣто 6544'... Сташа предъ градомъ. Печенѣзи приступати почаша и сступишася на мѣсте, идѣже стоить нынѣ святая Софья, митрополья Русьская; бѣ бо тогда поле внѣ града. И бысть сѣча зла, и одва одолѣ къ вечеру Ярославъ. И побѣгоша Печенѣзи разно, и не вѣдяхуся, камо бѣжати... Заложи же и церковь святыя Софья митрополью ...” Безперечно, з далекого Царгороду приїхали головні мистці для цієї великої й величної праці. Немає міцких підстав легковажити свідоцтво літопису, як це робить у своїй цінній книжці В. Січинський.³ Інша справа, що місцеві будівничі, зо своїми своєрідними творчими й технічними засобами, не піддалися тенденціям візантійців, переважно протиставивши їм культуру й красу київського мистецтва. Повстає оригінальна будівля, що сполучує дві будівельні ідеї—базиліально-поздовжню з центрально-копулою, творячи гармонійну, естетичну цілість. Але в своїх найглибших підставах Св. Софія—це зв'язок нашої старої культури зо світлим розцвітом Візантії.⁴ Підо вправним доглядом найкращих архітектів копалися глибокі фундаменти, виростали колони й стіни, грубі до $1\frac{1}{2}$ метра. Потрохи вся будівля великим (39 x 34 м.) п'ятидільним (Софія п'ятина вна, не трьохнавна, як інші святині Руси) квадратом зносилася вгору. Невтомно працювали місцеві цегельні, виробляючи з київської глини міцні, тонкі (коло 5 цнт.), майже квадратові цегелки. Широкими смугами, звичайно грубими від верств цегли, лягав дорогий, витривалий („и бѣ видѣти тогда, аки жепъзо дръжа“)⁵ цемент. Стара Русь була потрібно багата, щоб легко ставити подібні будівлі. Це пізніш міщанська

¹ Цебто 1036 р. Про рік бою та про різницю в цій даті поміж північною й південною версією літопису див. Грушевський: „Історія України—Руси”, т. II², ст. 25, примітка.

² Повѣсть временныхъ лѣтъ по Лаврентіевскому списку, СПБ., 1910, ст. 147—148.

³ Див. його „Архітектура старокнязівської доби”, Прага, 1926.

⁴ Близче про це: В. Залозецький: „Софійський собор у Києві й його відношення до візантійської архітектури” в „Записки чина св. Василія Великого”, т. III, вип. 3—4, Львів, 1930.

⁵ За старого рецепту робити цемент, див. М. Грушевський: „Історія України—Руси”, т. 3², ст. 426.

Україна, будуючи свої львівські святині, посилає в жебри „къ воеводѣ молдавскому и мултанскому“ та „ко благовѣрному царю великия России“.

Коли стала величезна церква, „Ярослав збагатив її найрізнішими прикрасами: золотом, сріблом, дорогоцінним камінням, коштовним посудом так, що церква ця збудила подив і славу в усіх сусідніх народів, і немає рівної їй в усій північній землі, зо сходу до заходу“, — як висловився пресвітер Іларіон у своїм „Похвальнім Слові“ Володимиреві Великому. Вправні пальці мистців почали вкладати

Сучасний (Мазепинський) вигляд Св. Софії в Києві від південного сходу.

різноманітні кавалочки блискучого скла й матових камінців, творячи в центрі головної куполи величний мозаїчний образ Христа, що в лівій руці тримає Євангелію, а правою благословляє. Монументальністю форм, неземною поважністю та небесною величавістю відівід від Вседержителя в Софії; навколо його чотири архангели, а ще нижче—апостоли.

Над головним вівтарем стала Божа Мати з довгим і сувро-спокійним обличчям. Докладна, тяжка праця мозаїків заповнила всі важніші пункти собору (його баню, тріумфальну арку, головний вівтар),—всюди тут мозаїка має свій внутрішній догматичний сенс і свою стильну красу.

Інші місця, по свіжому сухому тинку заповнено фресками. Соковиті пензлі незнаних майстрів впевнено клали водяні фарби на клеї чи на білку з яєць. Ці фарби, виси-

хаючи, блідшають і відрізняються світлими повітряними тонами. Фрескове розмалювання вміщено в Софії в бічних вівтарях, на хорах (найрізніші сцени з життя Христа, окремі постаті святих мужів, жон і т. п.) та на північному боці сходів, де знаходяться вже композиції цілком світського змісту (сюжети з мисливства, гри скоморохів й ін. та найрізніші орнаментальні мотиви)¹. Ці фрески, що рівно ж мають візантійський характер, разом із мозаїками, становили й становлять гордість давнього київського мистецтва. Слава про них сягала до найдальших закутин тогочасного культурного світу, а чужинці, що їх оглядали, залишили нам свої, повні захоплення й подиву, свідоцтва. Мозаїки й фрески собору говорять про загальну ідею творців святині. Софія, як митрополія, мала об'єднувати й поширювати християнство, тому її образи—це, переважно, патрони Церкви (головна мозаїка—Пресвята Діва), тому в двох крайніх бокових церквах (приділах) уміщено образи Арх. Михаїла та св. великомученика Юрія—заступників, патронів Русі-України.

—
Та недовго пишалася Св. Софія. На півночі могутніє нова держава, що чекає тільки відповідного моменту звалити старий Київ. Це наспіло 1169-го року, коли Андрій Боголюбський вислав на Київ свого сина Мстислава. Українські князі-ворохобники охоче допомогли Мстиславові. 8 березня впав Київ. Два дні (за Лаврентієвим Літописом — три дні) грабують місто, не оминаючи святынь його,—грабували „манастири, і Софію, і Десятинну Богородицю... церкви горіли, християн убивано... по церквах грабували ікони, книги, ризи”... Сплюндована Софія, напевно, не скоро повернулась до свого попереднього стану, хоч київські князі піклуються прикрашувати її й далі в міру сил. В 1180 р. Софія горить, — „зажжеться великая митрополья святая Софья”². Року 1204 грабує собор Рюрик Ростиславич. Наступний болючий удар наніс Софії іхоч про це історичних вісток не маємо) татарський погром 1240 р., коли, по героїчній обороні Києва, завалилася перевантажена людьми Десятинна церква. Безперечно, грізніший був для Софії напад Ідика (1416 р.), коли попалено Київ. Далі приходить 1482 рік: 1 вересня татари під проводом Менглі-Герая, за намовою великого московського князя Івана, здобувають замок, палять місто та руйнують Софію й інші церкви Києва. Великий кн. Іван отримує в дар трофеї: золоту чашу й дискос із Софії... (Кінець буде).

Мр. Іван Коровицький.

Д. Айналовъ и Рѣдинъ: „Древніе памятники искусства Киева”, Харків, 1889, ст. 14 і наступні, тут і репродукції.

Хоч це, можливо, був пожар зовнішній. В середині, як припускає Митр. Євгеній: „Описаніє Кіево-Софійскаго собора”, ст. 34, Софія ніколи не горіла, бо тоді не залишилася б мозаїка.

НАЦІОНАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО.

Значення національного мистецтва. В „Літопису Національного Музею за 1934 р.“, що оце тільки що винішов, основник цього Музею Митрополит Андрей граф Шептицький помістив замітку про вагу й значення музеїв, а в ній подав глибокі думки про національне мистецтво.

Наші мистці дуже часто працюють у ділянці мистецтва не свого рідного. Відомо— пише Митрополит— „яку важливу роль в розвитку національного мистецтва може й повинен відіграти кожний „Національний Музей“, цебто такий, що стоїть на сторожі національної традиції й старанно зберігає все, що в національному житті заслуговує на увагу,— своїм характером, типом, мистецьким стилем або прямо висловом чи проявом національної думки, або національного життя. Так у дійсності є. Музей помагає національним мистцям у кожному напрямі, — цебто не тільки мальарам, скульпторам, музикам і письменникам, але й ремісникам усякого роду пізнати свій народ і освідомляти собі дорогу своєї власної творчості. Без сумніву, кожне покоління видасть таких аристів, що, виховані за границею або на чужих взорах, віддауть свій мистецький талант чужому напрямові, чужій культурі. Якщо між ними знайдеться який геній, то розширити національну культуру, приєднавши для неї частину чужого духа. Якщо це будуть люди менших спосібностей, що не потраплять бути самі собою в творчості, а піддаватися цілковито чужій культурі, вони не створять у ній навіть те середнє, що могли б створити в середовищі своєї власної культури. Бо кожний мистецький твір мусить бути висловом душі; а душа кожна висловлюється легче, повніше й правильніше, коли заховує ті ціхи, із серед них виростає до них належить.“

У збірках Музею маємо знаменитий приклад того, чим є для мистця національний характер. Маємо декілька красвидів славного й дуже лоброго данського пейзажиста Еріхава. Між ними є красвиди з Скандинавії, що представляють норвезькі фйорди, і є пейзажі з-над берегів Адріатику. Північні види так мальовані, що, здається, можна відчути свіже й сильне повітря берегів північного моря. Ці красвиди, що відповідали натурі мальра, він відчував і віддавав із незрівняною вірністю. Красвидів полудневих він не відчував так повно, тим-то ці образи, хоч як на кольори живі, не віддають так повітря, як он ті. В полудневих краях мешканець півночі чувся все чужий, і його око не могло привикнути до природи так, як привикло до своєї, що серед неї виховався. Зрештою в європейському мистецтві маємо сотні прикладів цієї розбіжності,—пр. голандці або французи, що малюють пейзажі, або скульптори, як Торвальдсен, що наслідує грецьку різьбу“.

Національне мистецтво. У тім же зшиткові „Літопису Національного Музею“ відомий різьбар, земляк наш Олександр Архипенко в маленькім уривочку з листа йнакше розуміє національне мистецтво, стараючись виправдати „інтернаціональність у національнім“. Він пише:

„Без сумніву, в кожного народу є свої характерні психічні риси; а що мистецтво є відбиття духа, то ясно, що існує національне мистецтво. Признаки національного мистецтва не в сюжеті. Бо ж чимало чужинців зображали українок в українському одязі та український побут. Характер національного мистецтва знаходиться у внутрішніх творчих джерелах мистця. Мистецтво є не те, що ми бачимо, тільки те, що ми маємо в нас самих. Коли маємо в собі творчі джерела, то мистецтво буде само собою. Творчі джерела можуть бути не тільки з уродження, але їх можна розвинути, коли одиниця спосібна взагалі творити. Творчі джерела — приховані поняття, нпр. лірика, містика, краса... поняття внутрі самої одиниці, складені з переживань і станів душі. Ці джерела можна змінити, розвивати або й знищити, залежно від впливу життя. Є в природі такі сили, що не вмішаються в колі національних почувань і думок, нпр. Бетховен перейняв і передав у 9-й симфонії таку космічну масу енергії й емоцій, що вона пориває всі нації на віки. Я признаю національне мистецтво, але для інших цілей — як мистецтво для мистецтва. Хто зна, чи я думав би так, якби українське сонце не запалило в мені почування туги за чимось, чого я сам не знаю... „З журби заспівати!“ — може це мій головний імпульс до творчості“.

З такими думками на національне мистецтво не можемо погодитися, бо вони — не творчі для нашої Нації.

„THE SLAVONIC REVIEW“ ПРО УКРАЇНСЬКЕ КУЛЬТУРНЕ ЖИТЯ.

Від червня 1922 р. виходить у Лондоні піврічними зшитками „The Slavonic Review. A Survey of the Slavonic Peoples, Their History, Economics, Philology and Literature“, що від березня 1928 року змінив назву на: „The Slavonic and East European Review. A Survey of the Peoples of Eastern Europe, Their History“ і т. д. До поч. 1935 р. вийшло цього Слов'янського й Східноєвропейського Огляду 38 зшитків. Його редакторами залишаються все: Bernard Pares, R. W. Seton-Watson і Harold Williams із додатком американських видавців. Журнал задуманий передусім як орган Королівської Колегії в Лондонському Університеті School of Slavonic Studies і далі, як орган тих, що цікавляться Слов'янщиною, симпатизують їй та бажали б наладити добре відносини між англійським і слов'янським світом. Він об'ємає все те, що можна назвати слов'янською філологією в найшир-

шому розумінні, й подає крім того англійські переклади визначніших творів слов'янської поезії.

В дійсності в журналі переважає зацікавлення Росією,—про неї там найбільше статей. Це ясне, що для англійця слов'янський світ—це в першу чергу російський світ, і властиво з усіх слов'янських питань тільки російське має для нього справді життєву вагу. Інші слов'янські справи цікавлять англійця менше, й ледве чи доходять до його серця. Щоправда, не мало місця присвячено ще й полякам та чехам, також сербам, але це не головна справа для „The Slavonic Review“. Про інші слов'янські й східноевропейські народи говориться тут небагато, а напр. про білорусинів і лужичан ледве згадано.

У таких обставинах припало мало місця й українським справам, і тільки в останніх часах видно трохи живіше зацікавлення Україною. Видно, що українська справа не прийшла ще на чергу в англійській думці, і тій доведеться здобувати собі там місце. В 4-ох перших зшитках навіть немає ніяких окремих статей про Україну, а сучасна багато розвинена й дуже оригінальна українська література не викликала майже ніякої уваги, бо в перекладі на англійську мову надрукував „The Slavonic Review“ ледве одну-однісеньку новелю Миколи Хвильового: „Кіт у чоботях“ (т. 25, 1930 р.). Українська проблема завдає журнальній редакції не мало кlopotу, і передусім українські статті про Східню Галичину попереджують редакційні завваги про „делікатність“ у цьому питанні й подібні виправдання.

Та все ж таки уділив „The Slavonic Review“ трохи місця й українським справам.

Окремих статей, присвячених виключно українським справам, маємо тут 17. Це передусім політичні статті. Першу таку статтю про основи незалежності України дав Василь Панейко в 1923 р. (5, ст. 336—345); він доходить до висновку, що тільки незалежна Україна відповідає історичним, міжнародним, фізичним та географічним умовам самої країни й її мешканців, і від тих основ український народ не може відступити. Редакція завважила, що не погоджується з усіма авторовими гадками. Той сам автор обговорює галицько-польську проблему (27, 1931 р., ст. 567—587) з українського становища, але для противаги наступає зараз із польського боку немов відповідь Станислава Сроковського, а в найближчому зшитку ще й завваги Станислава Лося про українську проблему в Польщі. Далі є ще такі статті, як: І. Мазепи про Україну під більшовиками (35, 1934 р., ст. 323—346), Олександра Шульгина про українські політичні змагання (38, 1935 р., ст. 350—362) і в цьому самому числі дві статті про закарпатських українців, ст. 372—378.

Із культурних справ заговорено двічі про українську Гр.-Кат. Церкву (Мірчука 29, 1931, ст. 377—385 і Д. Дорошенка про галицьку Гр.-Кат. Церкву в 1914—17 рр., 36, 1934 р., ст. 622—27).

Деяку увагу присвячено й українській науці. Проф. Р. Смаль-Стоцький подає вістки про осередки української науки (6, 1924 р.): діяльність Української Академії Наук у Києві від її заснування 1918 р., Українського Університету в Празі від його зорганізування 1921 р,

та Наук. Товариства ім. Шевченка у Львові від його заснування 1873 р. Д. Дорошенко дає огляд української історіографії від 1914 року (7, 1924 р.), а Ол. Колесса бібліографію української мови (13, 1925 р.). Особливо цікава для англійців стаття Д. Дорошенка про Шекспіра по-українськи (27, 1931 р., ст. 708—712). Watson Kirkconnell обговорює в огляді „Ukrainian Poetry in Canada“ (37, 1934 р., ст. 139—146) мало відому ширшій публіці українську поезію в Канаді з дуже цікавими власними спробами перекладів із тієї поезії англійською мовою. Всіх канадійських українців начисляє автор 250.000. В Канаді видали вони кілька сот своїх окремих книжок із обсягу: оповідань, богословія, провідників тощо. Зате поезій окремими книжками вийшло мало, однаке яких 10.000 українських поезій розсипано по часописах Західної Канади. Канадійських українських поетів поділяє він на три громади: 1) Канадійські передвоєнні поети, виховані в Україні, в 1900—1908 рр.; 2) післявоєнні поети, виховані в Україні; 3) післявоєнні поети, виховані в Канаді й по-англійськи. До визначніших із першої громади належать: Теодор Федик, що видав у Вінніпегу 1911 р. „Пісні імігрантів про Старий і Новий Світ“, Василь Кудрик, Семен Ковбель, Василь К. Головацький, Дмитро Рараговський, Павло Крат. До другої громади: Василь Бабінко, Володимир Купченко, Катря Новосад та ін. До третьої: Іван Данильчук (видав збірку „Світас день“ 1929), Онуфрій Івах та ін. Хоч між тими поетами є деякі талановиті, все таки Канада жде ще справді великого українського поета.

Окремо стоїть стаття Івана Франка про Тараса Шевченка, написана ще 1914 р., але надрукована аж 1924 р. (7, ст. 110—116). Тут обговорено Шевченкове життя й творчість із підкресленням його боротьби за повноту жіночих прав.

З історичних праць знаходимо тільки одну: Іллі Борицака про давні зв'язки Англії з Україною (28, 1931 р., ст. 138—160) від XVII ст. до 1880 р.

У відділі некрологів є також тільки одна загадка про Симона Петлюру (13, 1925 р.).

Рецензійний відділ „Slavonic Review“ не багатий, але в ньому стрінімося й із загадками про українські видання. Крім того дотикають України й деякі статті з загальним східнослов'янським значенням, як ось: Nevill-a Forbes-а про композицію найстаршого руського літопису, огляд німецької праці М. Еберта про старинну „південну Росію“, або англійської М. Ростовцева про іранів та греків у „південній Росії“—всі в 1-му зшитку. Сюди належить і більша праця кн. Д. С Мірського про місце староруської літератури в історії цивілізації (7), Гарольда Снейніг-я про великий татарський напад на Європу в XIII ст. (13), А. Флоровського про російську еміграцію в 1921—27 рр. (19), Allen-a W. A. Leeper-а про сарматів, аварів та слов'ян (34), Семена Раппопорта про оповідання Ібрагіма-Ібн-Якуба (23); С. А. Martley-а про печенігів (23).

Розуміється, в статтях, що обговорюють загально-слов'янські питання, слов'янофільство й под., згадується принагідно й Україна. Тут маємо Т. С. Масарика про положення слов'ян у новій Європі (1),

де українську територію й українців названо: Ukraine, Carpathian, Ruthenia, Eastern Galicia, Little Russians, Ruthenes; В. Ягіча про перегляд славістичних студій (1); Матвія Шпінки про слов'янські студії над церковною історією (13); Отакара Вочадльо про слов'янську мовну чистоту й уживання чужих слів (14); Ettore Lo Gatto про слов'янські студії в Італії (16); Бориса Унбекенна про слов'янські студії у Франції (21); звідомлення з слов'янського філологічного з'їзду в Празі (24). Про Україну згадують і такі статті, як: обговорення чесько- словацьких справ із згадкою про автономію Закарпаття (5); Миколи Головіна про галицькі бої 1914 р. (13). Маріяна Кукеля про польсько-совітську кампанію 1920 р. (22).

Вкінці українських справ торкаються також деякі праці, обговорені в рецензійному відділі.

З того перегляду бачимо, що вістки про Україну в „Slavonic Review" уривкові й неповні; напр. гарний розвиток української літературної мови, письменства й мистецства пройшов там якось без уваги.

Проф. Д-р Ярослав Гординський.

СОНЦЕ З УКРАЇНИ.

Ішоранку я вітаю Сонця схід.
 Я жду Його ще з ночі, як омани,
 Що топить у душі зневір'я лід,
 Що дзвоном будить з мороку нірвани.
 Встаю, кричу назустріч: „Ти звідтіль,
 З далекої месії України,
 Де вис ще червона заметіль
 Свої пекельні, дикі „октябрини“!
 Щасливе Ти! До рідної землі
 Торкалось Ти осяйними устами,
 Ти слухало її гіркі жалі,
 Помішані з кривавими сльозами...
 Чи засвітило ж там святі огні,
 Обходячи простори лан за ланом,
 Щоб буйно спалахнули в судні дні
 Палючим, всеочисним ураганом?...“
 Щодня молюсь Йому, питаю, жду
 Того, жданого до болю, слова,
 А голова палає, як в чаду...
 Ах, та Його... усмішка загадкова...

Березень.

С. Черкасенко.

ЗД ВІХОТЬ СІНА.

Образок із судової залі.

Викликали чергову справу,—Мошка Зільбера за крадіж сіна. На залю виходить старезний сивий жид. Ледве на ногах держиться. На ньому старий подраний халат, діряві чоботи. В третячих руках держить стару витерту шапку. У нього направі засльозені очі. Голова хитається від старости.

Суддя пильно до нього придивляється.

— Ви Мошко Зільбер? Скільки вам років?

Жид прикладає руку до вуха, видно—недочуває.

Суддя повторює питання вже голосніше.

— Минуло мені вісімдесят, але скільки вже поверх того, не пам'ятаю...

— Вас винуватять за крадіж сіна в Прокопа Півперечного. Чи почуваете себе винним?

— Ні! — каже рішуче.

— Так ви не вкрали?

— Я сам не знаю... Я сіно взяти взяв, але я нічого не винен...

Всі прияvnі в залі зачинають сміятися.

— Пане судде! — каже жид — вони з мене сміються, а коли б вони знали моє тяжке горювання, то певне плакали б, будь у них хоч трошки людяности й серця...

Жид зачинає хлипати, аж душиться, здергуючи плач.

— То розкажіть мені, як те все було, — каже суддя.

— Працював я, поки здужав, поки вся сила з мене не вийшла. Я гадав, що на старості літях житиму при моїй дочці, що не пожаліє мені куска хліба... Та воно не так вийшло. Зять помер і лишив мені дочку та ще й з двома унуками... Незабаром і дочка відійшла, позоставивши мені двоє унучат,—одне вісім, а друге — десять роців. Те все тепер на моїх плечах, бо ні одне, ні друге ще на себе не заробить... А я вже працювати не годен... Я продав останки своєї мізерії й купив собі стару шкапину й візка, і став заробляти тим, що возив людям клунки з двірця, або перевозив таких бідаків, як сам, коли переходили на іншу квартиру. З того я живив двоє своїх унучат, живив шкапу й сам жив при тому. Я мусів дуже про коня дбати, бо то наш годувальник. Як би його не стало, то й нам усім життя не має, бо на другого я певно не спроможуся...

Старий ізнемігся оповіданням і хвилинку відпочивав, а згодом говорив далі.

— Тепер все погіршилося. Люди називають це—криза. Тепер ні кому возити клунків, бо біднота сама не має, що носити... Тепер на мій фах не має ніякого зарібку. Коня живлю тим, що під чужим плотом попасу, а себе й унуків

треба живити тим, що в добрих людей випрошу... Але найгірше, що коневі не маю що дати, і на нього жебрати не можна. Кожне скаже: Нащо ж тобі коня, як нічого тобі робити? Продати його? Та хто його купить? Хіба шкуролуп на шкуру... А мені його дуже жаль, бо то жій пріятель такий час... Не маю серця так йому відплатитися. Скільки разів прийду до стаєнки, то воно, бідне, думає, що я йому щось приніс, і так заірже, що мене мов ножем по серці різнув. Не маю йому що дати, а воно таке бідне, що ребра з-під шкури вилазять... Я все маю надію, що воно може йще поправитися, і кінь стане мені в пригоді...

— Отож, пішов я на ливаду, а там стояли копиці сіна, такого пахучого, гарного, ай вай! Гадаю собі: газда не збідніє, як я візьму клаптик сіна й принесу моєму бідному гнідому такого гостинця. То ж то буде велика втіха моєму приятелеві... Він уже давно такого сінця не бачив...

Старий забуває, де він, старече обличчя сяє радістю, водить очима по судді й по приявних.

— Став микати з кожної копиці по жміньці, щоб, борони Боже, кому не попсувати... І так я намикав стільки, що міг взяти під паху... З тим я пішов додому і зараз до стаєнки. А моє бідне конятко, як занюхало таке пахуче сінце, то так сердечно заіржало, аж на вулицю було чути. — На тобі, мій добрий конику, гостинця, хай у тебе хоч раз буде свято!... Я поклав йому сіно в жолоб, а він такий радий, так галасує, а я не можу від нього очей відвернути. Умить з'їв усе...

— Не встиг я вийти зо стаєнки, а тут уже й пан Півперечний із поліцаем. Пан Півперечний до жолоба, та й витягнув кілька стеблин, і каже до поліцая: Ось де злодій, ось де моє сіно!

— Ти вкрав сіно? — питає поліцай. Я не кажу нічого й не відпираюсь. Я такий радий, що поки вони прийшли, то мій коник з'їв сіно, а були б йому з писка видерли, і шкода було моого труду ..

Всі сміються, а жид такий радий — і собі сміється... Суддя спер голову на руки й задумався.

— Пане Півперечний, скільки шкодуєте собі за те сіно?

— Десять злотих!

Жид звертається до Півперечного: Чи ви це на ваше сумління говорите? Чи я годен за 10 зл. сіна під паю занести?

На те суддя: Пане Півперечний, не гадайте, що тільки ви на сіні розумієтесь... Я може то не сіно було, а шафран? Суддя оглядається по салі, й помічає старшого газду. — Слухайте, газдо, скажіть мені, так, на ваше сумління, ви тут усе чули, — скільки може бути варте сіно, що той старий міг занести під паю?

— На мое сумління кажу: не більш, як 30 грошей...
 — Пане Півперечний, — каже суддя, звертаючись до пошкодованого: — може ви тому старенькому вибачите, ви заможний газда й тими грішми не збагатитеся. Бачите, який він бідний... Коли його замкнуть до арешту, то ж його унучата з голоду погинуть...

— Що я маю йому вибачати, — най не краде...
 — Гей, гей! — каже суддя, — добре то в Святім Письмі писане, що легче верблюдові крізь вухо голки перепхатися, як багачені до неба дістatisя... Ось тут маєте від мене 50 грошей за ваше сіно, а я старого звільняю від кари...
 — Я 50 грошей не прийму, — каже злючо Півперечний.
 — І так добре, — на те суддя, — йдіть, старий, додому, а тут маєте 50 грошей на молоко для ваших унучат...

Андрій Чайковський.

ПЕРЕСЕЛЕНЦІ.¹

Ой, збиралися на вулиці люди
 І старі, і малі...
 Що ж то за чудо-диво буде
 В нас на селі?!...

Чи то їдуть цигани
 Менджувати, ворожити,
 Чи то їдуть пани
 Промовляти-дурити?!

Ой не їдуть, не йдуть
 Ні пани, ні цигани, —
 То стоять без шапок
 Наші рідні селяни.

То стоять без шапок
 Та прощаються,
 Та гіркими слізами
 Умиваються.

Д у ярмах воли
 Все по пароньках,
 На возах все добро,
 Як на мароньках.

„Ой, Сибіре, Сибіре,
 Наш синочку,
 Чи даси ж ти нам
 Хоч скориночку“?

І як люди уже
 Попрощалися,
 У кривавих слізах
 Накупалися,

Де не візьметься
 Якийсь парубок:
 „Стійте!

Розпрягалися
 Сірі волики,
 Клекотали орли
 Та соколики.

Витягалися
 Рала, қосоньки,
 В полі падали
 Вряд покосоньки...

О. Олесь.

¹ Цей вірш мав увійти до першої збірки віршів О. Олесь з 1905 року, але російська цензура викреслила його. Цього „нечензурного“, вірша автор прислав тепер для „Нашої Культури“ незміненим. І'вд.

ПОМЕРЛІ ДУШЕЧКИ.

(Залиси одчайдушного).

„Я душечкам померлим — царство небесне, вічний упокій“.

З народніх уст.

Друзяко дорогий! Не здивуйся, одержавши цього моого листа, а тим паче—долученого до нього грубезного зшитка. Це останнє, що в мене ще лишилося по ліквідації мізерії моєї. А ліквідувався остаточно, бо кидаю навіки цей „острів мертвих“, цей цвинтар наших колишніх поривань до останнього бою й перемоги, — кидаю й кидаюсь стрімголов простісінько в роззявлenu пащу червоного чорта. За мною ще кілька одчайдухів, тих єдиних, що від них юше не тхне тлінням смертним, тих єдиних, що буяють юше, що їм душно на цім „острові мертвих“. Хто саме—це все одно: нехай і про нас колись скажуть на загальнім паастасі, як про тих, що благородними селянськими кістками їхніми засіяно безкраї обшири наших ланів,— „імена їх Ти, Господи, віси“. Маю в Бозі надію, що про нас ти юше почуєш, але щоб побачити, то це вже ні. І ніхто не побачить... Ну, та з тим менше. Пересилаю тобі на незабудь цього зшитка. Шкода було спалити: хоч я й не літератор, а все ж, так би мовити, — „гіркі заміти серця“, шматок тебе самого. Я до того й „поучительно“, як, пригадуєш, висловлювався в школі наш о. Никодим: ти писака вправний, то напевно щось із них витягнеш на радість і втіху „поважним громадянам“, цим здебільша померлим для України душечкам.

Прощай, братіку! Згадуй часом незлим, тихим словом. Не знаю, чи довго ще доля держатиме тебе на чужині, але мое тобі побажання на вічну розлуку: гори, не вгашай і далі духа, палай і далі для нещасної Батьківщини, тільки для неї! Я на померлі душечки махни рукою: „не варт вони огню святого“. Буди заснулих, підбитих долею, а тих уже не розбудиш. Тих і гук гармат визвольний з України не розбудить. Царство ж їм небесне й вічний упокій, а на могильці—осиковий кілок...

Міцно обіймаю й цілу.

Твій Гнат.

1. Щось ніби символічне.

I.

Всі ці дні, починаючи з понеділка самого, я все веселій, як той молодий бісик, що йому вперше на віку його пощастило впіймати в нечестиві тенета душу чистої, як лілея молодої черниці. Веселий і співаю, зранку до вечора співаю:

„Наша Культура“ 1935 р. кн. 1

4.

Йду на роботу — співаю, кидаю вгору цеглу чи готую отекляте бетонове місиво на „ставбі“—скажено тяжка морока!—співаю, до сонця співаю, до своїх товаришів сміюсь і співаю —до всіх і всього... „Братржі“ наші, добротливі, простакуваті чехи, тільки пересміхаються й підморгують один одному: не інакше, мовляв, як „цізінец“ трохи той... „зблазнив“, не сповна тобто розуму став, або закохався, як дурний „младік“ у „гезку голку“ (гарну панну). Де ж пак: сонце пражить, мов найнялося за добру ціну, піт заливає очі, що аж рогом лізуть із натуги, а він свої „піснічки“ одну за одною затинає, ніби за десятим пивом у „господі“.

Добре бачу їхнє пересміхування, й хочеться мені гукнути їм із усього свого широго й веселого серця:

— „Милі мої кнедлики без „вомачки“!... Та коли б у кожного з вас хоч половина була в серці того, що оце тепер у мене, то ви не тільки співали б, а бігали б, стрибали, як козлята, стукаючись лобами від захвату. А вже що того пива вижлуктили б на радощах, то це злічила б хіба тільки ваша бідолашна „манжелка“, коли ви в суботу по обіді принесете їй та дітям те, що лишилось із запрацьованого за тиждень.

„Чи знаєте, любі кнедлі, хто такий Дмитро Гайдай? Ні?.. Тото ж бой є. А коли б ви знали, то й не дивувались би, що душа моя співає. Отже знайте: коли я переступив межу рідної землі, то загубив був свого Дмитра й довго вештався по світах, аж поки до вас приблудився. І — уявіть собі — в неділю ввечері я несподівано дізнаюся, що мій побратим Дмитро тут, у вас, недалечко від мене... Навіть адресу його дістав, і ось у суботу, як тільки роботі кінець, я на крилах лечу до нього. Навіщо він мені потрібен — цього не скажу вам, милі мої,—дзуськи! Але хто він, що робить із мене веселого, як сонце, й співучого, як гірський потік, про це охоче можу й вам розповісти, коли цікаві знати.

Отже, слухайте.

„Це було в Києві... Та чи ви знаєте, що таке Київ?.. Місто в „Руску“?.. Ні, мої милі комуністи маргаринові, не в „Руску“, а таки в справжнісінькій Україні... „То єдно“?.. І знову помиляєтесь, брагіки! Київ — столиця Української самостійної держави, чи це подобається вам і таким, як ви, чи ні,—все одно, як ваша Прага — столиця Чеськословенської самостійної держави, чи це до мислі комусь там, чи ні. І красний такий, як ваша Прага: не дарма ж і Прага золата, й він златоверхий. Тільки різниця в тому, що Прага ваша якась... ну, вуджена, чи що, як фабричний димар, а Київ стоїть на своїх горах, як лялечка, та гордовито спозирає на красу свою в прозорих хвилях старого, як світ, Славути...

„В Києві, кажу, було це. І він, Дмитро Гайдай, і я, Гнат Грабенко, були тоді студентами першого курсу. А це

значить, любі „братржі“, що нам належав увесь світ. Ага, ви смієтесь, а душа наша співала, як я оце співаю цілими днями,—співала буйною, без журною молодістю та молодечою силою; оступись, мовляв, старовино,—молодь іде! Душа наша, що допіру видерлась із нудних гімназійних мурів, з-під опіки докучливих наглядачів, співала юною, крилатою волею, нестримним гоном у життя, в світи: що? місяць? Марс? де вони? на небі?... летім на небо, на місяць, на Марс,—хто посміє нам заборонити!... Наука?—Наука почекає. Не до неї, коли душа співає бажанням жити, сміячися, кохати...

„Ага, кохати, кажу... Може ви, кнедлі, думаете, що в нас і дівчат красних нема?... Ха-ха-ха! оце втяли!... В Україні нема дівчат гарних... Та де ж вони тоді є?... Може у вас тільки?.. Помиляєтесь, голубчики,—тоді ви не тямите, що то краса дівоча. До чого прирівняти її?.. Калина? рожа? маків цвіт? Пусте!.. Бачили ви ранню зорю тихого, погожого світанку на провесні? Бачили? красна?.. Отакі ж красні наші дівчата. Не ймете віри? Та в нас навіть прості селянські піrubki співають про дівочу красу так,—слухайте:

Ой я знаю, ой я знаю, чого мила красна:
Перед нею й поза нею впала зоря ясна!...

О!... А ви говорите...

„Отже, чи дивина, що ми ходили, як неприкаяні, як омамлені, закохувались, ревнували, розкохувались, знову закохувались, горіли, скаженіли, божеволіли... А надто з весною... Почуввалися, як у чаду... А тут же ще той рай весняний: тії любі, мрійні весняні вечори, місячні або зоряно заткані чарівно-шепотливі ночі, Дніпро, човни, зелені острови, багаття на них, пісні, лоскотливий дівочий сміх, бліді світанки прозоро-імлисті, дрібно-перлисті роси й зоря, зоря... „Перед нею й поза нею впала зоря ясна“... Ex!... Тільки сонечко, зйшовши й осипавши й Дніпро, й острови, й київські гори з іще сонним містом на них новою, але вже не інтимною, а блискучою, врочистою красою, безцеремонно гнало нас усіх, зморених юним щастям весняним, у човни й додому.

„Мешкали ми з Гайдасем разом ув однієї старенької вдови-міщенки аж на Куренівці. Це так би, як у вашій Празі, скажемо, десь аж на Корчі або що. Славна була бабуля... Посміхається було тільки, коли ми вертаємося після такої ночі додому вранці, як сонечко ген-ген уже підбилося вгору, —посміхнеться й головою старою жартівливо похитає: ах ви ж, волоцюги, мовляв, волоцюги!.. А чаєм гаряченьким із свіжими франзолями проте напоїть перш, ніж укладемось виспатись.

„Жили з Дмитром, як то кажуть, мов би риба з водою, один без одного й не ступить, ходили, як злигані: куди

один—туди й другий. І вже нехай би хтось зачепив одного! Другий уже ось на поміч—чи в огонь, чи в воду. От які були друзяки! А вже що останньою копійчиною студентською ділилися, то про це й згадувати не варт.

„І уявіть собі, що одного разу й ми... ну, не те, щоб посваритися, а щось ніби почали один на одного важким духом дихати. Що? „голка“ (панна), скажете?.. Вгадали, побий мене Бог, угадали!.. Надала лихá година закохатися в одну... Курсисточка така була, Ксеня Лясківська прозивалася... Але ж то й дівка була! Нащо ви, братіки, тупі щодо дівочої краси... вам аби в дівчини чи за дівчиною „пенізе“ та щоб нога в неї товста та дебела, а твар'ю хоч і на дідчу маму скидатиметься, то байдуже... нащо, кажу, ви, а й то— побачили б, то тільки роти порозявляли б; отямившись же, тільки промовили б: „то є голка, же йо? але ж і гезка (гарна), сакраментська!..“ Смійтесь, смійтесь, а панна була на предиво... Бачили коли-небудь таку молоденьку бадьору й веселу раїну, топольку таку, що злегка вгинається на вітрі, ніби кокетус з ним? Отака станом своїм гнучким була наша Ксеня. Коса—в руку завтовшки, нижче пояса, руса; очі великі, темно-зелені, русальні, омаяні довгими віями: погляне — так і вbere в себе й твій замилуваний погляд, і серце, що ось-ось вискочить із тебе, й душу, а головне—розум, і тоді вже наплетеши такого, що й купи не держиться. А їй і горенька мало: на всяку твою нісенітницю розкотисто сміється, ніби тим каже: от дурень! ану ще!.. І говориш іще, ѹ ще та ще, аби тільки вона сміялася... Той сміх... Отак ніби візьме разок буйного перлового намиста, висмикнє раптом нитку—і покотилися мої перла в тремку кришталеву мису, тільки дрібно-дрібно стриб-стриб-стриб по ній!... А тебе чорти беруть од зáхвату. Не знаю, чи є музика або пісня краща за гарний дівочий сміх. А ще коли він сиплеться з отаких, як у Ксені, жарких, пухкеньких уст, що так і надять цілевати... Ех, та що там!..

„Думаєте, це тільки?.. Почули б, як вона співала... Може не чим же іншим, як саме отим співом своїм і причарувала нас із Дмитром. Багацько їх і нас було, що добре співали, але вона найкраще. А співали всі ми в студентському хорі Кошиця. Ви, розумієтесь, чули й знаєте, хто такий Кошиць... Як? не знаєте й не чули?.. Еге-ге, а ще кажуть, що всі ви музики... До пива, мабуть... Кошиць, „братржі“ мої, це такий київський чарівник. От, стоїш ти, скажемо, в хорі йолоп-йолопом, почуваєш, що й пісню якусь там не твердо затямив і що голосу не витягнеш, а став перед тобою він, той чарівник, чаклун, пронизав усіх довгим, гострим поглядом, підняв руку, махнув нею—і ринула пісня нестримним потоком з грудей, велична, красна, але покірна кожному найменшому рухові, вже не тільки руки його, а пальця, ока,

брови. І сам дивуєшся, де в тебе той голос береться... От хто він, той Кошиць.

„А ну, защебечімо, Ксеню,—звертається було до нашої панни на співанці різдвяних пісень. І всі ми знаємо, що наша Ксеня зараз посміхнеться соромливо, злегка зачервоніється й ластівочкою защебече за легким порухом його пальців:

Прилетів сохіл до віконця,
Щедрий вечір, добрий вечір...

„Або дрібненько, мов той вівчарик на сопілочці чи дзвінкий жайвороночок у небі, виведе—

У Кучівці церкву будують,
Радуйся...

„Е, кнедлі! хіба ви розумієте, що діється з юнаками, коли так красно защебече чарівне дівча!... Хіба тільки ми? Всі шаліли, а ми з Дмитром особливо. А починалися тихі, дражливі весняні вечори та шепотливі чарівні ночі, то й зовсім дуріли.

„А вона?—спитаєте. Хм..., вона... Це тяжко було сказати. Скаже було ласкаве слово мені, то в моїй душі соловейки затихають, і вже здається мені, що для неї, oprіч мене, й на світі нікого нема; скаже йому—так саме й йому здається. А слово ж — звичайнісіньке собі, незначне: інші чули—уваги не звертали, а ми шаліли. Тепер я знаю, що таї байдужісінько було до нас обох, але тоді... Та що там!—заздрити почали один до одного... Понадимались один на одного, як сичі. І не тільки при ній, а й у дома. Балакати між собою перестали... Буркне, було, один до одного щось у потребі, й знов немов би заціпить кожному.

„Мене найбільше бісило те, що йому, Дмитрові, вроїлося в голову, ніби він на неї якесь більше право має, ніж я, а що я не хочу цього зважити й тільки перешкоджаю йому: все ж одно, мовляв, тобі зась,—чого ж лізти!... Я чому це йому так здавалося—зараз розповім.

„Річ у тому, „братржі“, що ми, українці, розходилися трохи з руським урядом і взагалі з росіянами в поглядах. Вони говорили й писали, що України не було, нема й не буде, а ми—що Україна була, є й буде. Та ми не тільки говорили це й писали, а намагалися всякими способами, що були в наших руках, довести всім, що жива душа українська, що українство живе, набирає сили, й недалеко вже той час, коли воно поставить свої вимоги. Для пропаганди нашої ідеї всі засоби були добрі: преса, усне слово, театри, концерти, клуб, улична студентська демонстрація, подорож на могилу Шевченкову, панахида, агітація на всяких зібраннях, на вчительських курсах тощо, навіть похорони померлого українця. Отже, треба вам сказати, що, не вважаючи

на свою молодість, дуже багато в цій справі робив і визнався цим серед молоді мій Дмитро. Був гордий з того... Ну, та й було, власне, чим пишатися: не всякий здатен на такі справи — збирати, гуртувати, організувати, щось там нове вигадати, а Дмитра на все хватало.

„Таку саму ролю відігравала між дівчатами Ксения Лясківська. У всьому було перед веде, і всьому дає початок, тую, мовляв, ініціативу. Не дивися, що їм із Дмитром доводилося дуже часто зустрічатися на громадській роботі без мене. Отже, звідси й претензії його на першість і якісь права в неї. Я ж добре бачив, що вона й привітна, й ласкова до нього, але — як і до кожного з товаришів; а щоб у ній помітно було щось понад цю звичайну приязнь до нього, то це просто його фантазія. Навпаки, й непокімтливий міг завважити, що Ксения до мене ставилася далеко тепліше й сердечніш, і я тільки терпляче чекав, щоб ця теплість і сердечність розвинулася в те, в іщо їй і належалося обернутись. А він кипів, лютився, лихом дихав на мене.

„Минула весна. Наближались вакації. Сказати, щоб я радів дуже з цього, як усякий юнак-учень, то ні. Не бачитися з Ксеною яких три місяці найменше — це ж жах!.. Хоч, правду кажучи, ми й так не бачили її вже щось, мабуть, із місяць. Не бачили й тяжко відчували це, й тим понурішим дідьком позирали один на одного.

„Одного вечора обидва були ми вдома. Я щось там зупрів по записках, а Дмитро, хмурий, як ніч, мотався по хаті з кутка в куток. У розчинене вікно дихало випаром зелені й квітів із садка. Десь у вишнях пробувала грати на сопілці жовна. Дерева стояли нерушно, як завмерлі, осяні золотим промінням вечірнього сонця. В сінях чути було, як старенка наша порається коло самовару.

— Слухай, Гнате! — раптом промовив, зупинившись перед хати, Дмитро.

Я аж тіпнувся від несподіванки й підняв на нього очі з великим подивуванням:

— Що таке?

Він крутнувся на місці й знов заходив по хаті.

— Це чорт знає, що! — кидав уривчасто. — Доки ще ми будемо отак з-під лоба вовками дивитися один на одного, та ще, власне, не сварившись?.. Чого, власне, й для чого?

Я стенув плечима й знов нахилився над записками.

— Страйвай, ти не двигай плечима! — правив він своє. —

Говоритимемо одверто, щиро.

— Послухаємо, — муркнув я, не зводячи очей від лекцій.

— Отже, слухай... Відносини, що оце утворилися між нами, — це... це... це річ неможлива, річ не гідна ні нас, як товаришів, ні нас, як усе ж таки людей не без розуму... Це просто якась хвороба, а всяку хворобу треба лікувати вчас-

но, а не занедувати... Вона й так у нас занадто вже задавнена...

— Ну, й лікуй, коли тобі дошкуляє! — муркнув я знов, перегортаючи зшитка.

— А тобі ні? — раптом зупинився він.

— Та я ж нічого такого не кажу.

— Дак от, кажу тобі: тягти далі так — нема ні сенсу, ні логіки...

— „В ревнощах почав сенс і логіку шукати”, — подумав я, але змовчав.

— Треба покласти цьому край...

— Цебто?

— Цебто — або наші відносини оздоровити, зробити їх знову нормальними й розумними, або сказати один одному: коли ти підеш у праву руч, то я в ліву, і навпаки...

— Ну, що ж... коли ти хочеш... Не велика біда...

— Слухай! — скрипів Дмитро. — Кинь ти до чорта цей тон! Не до речі він, коли хочеш говорити поважно...

Ти ж хочеш, а не я...

— І я й ти... Обом нам треба договоритися до чогось розумного.

— Говори...

— Дак от... Всякий розумний лікар перш, ніж лікувати хворобу, шукає причин, що з неї хвороба повстала. Нам з тобою, на мою думку, нема що довго її шукати: й ти й я знаємо її... Повторюю: казатиму одверто... І ти й я закохалися в одну панну й значить — стали один одному поперек дороги. Отож, для того, щоб усе було гаразд, одному з нас треба зійти з дороги...

— Ну, й сходь...

— Та постривай же ти, голово нерозважна!... Всякий розумний чоловік, коли б ми йому розповіли про це, зараз же таки запитав би нас: а панна ж, мовляв, як? ви її питали, хто з вас до мислі їй?... І це логічно, бо...

— Мені не треба питати: я й так знаю, — муркнув я й знов одвернувся до зшитку.

Дмитро зупинився й з підозрінням поглянув на мене.

— Хм... Ти певен?... — Він на хвильку замислився й знов почав міряти поміст. — Щасливий... А я не можу на цьому заспокійтись, хоч також міг би сказати, маючи не менші підстави, ніж ти: „я й так знаю”... Ну, та нехай буде не я, а ти „знаєш”, а коли знаєш, то тим паче... тим легше тобі до чогось врешті прийти, щоб надалі нам не дивитись один на одного, як кіт на лса. Адже ж, коли вона відповість, що я їй байдужісінький, то виграєш тільки ти. А я даю тобі слово чести, що дам вам спокій, і приязнь наша від того відновиться...

— Чудний ти, — повернувся я до нього. — Чи ти розумієш, що говориш?... Ну, як таки прийти до дівчини й ні з сього, ні з того: люба панно, кого з нас двох ви кохаєте?... Таке чорт батька зна що вигадає!...

— Дурне... Нема нічого легше, — спокійно відповів Дмитро. — Залежить від того, як повести діло. Беру це на себе... Ти не турбуйся...

„Одне слово, „братржі“, стало на тому, що, напившись нашвидку чаю, ми, не гаючись довго, подалися до Ксені, на Поділ... Така низька стара частина міста над Дніпром.

„Жила вона в батьків, таких собі стареньких міщан... Торгували, здається, чимсь там на Подолі. Симпатичні такі старенькі — й він, і вона. Ксения одинячка в них, то ж, як то кажуть, дух за нею ронили.

„Був чудовий літній вечір. Сонце вже сіло, але в повітрі ще відчуvalася духота. Над дніпровськими островами вже вився легкий туман. З пристанічувся вривчастий гудок, немов би гукав когось почекати. Минули велику гарбарню над річкою. Ледве дихали, минаючи, — такий важкий дух від неї. Дивувалися, як могли тут же таки, побіч гарбарні купця першої гільдії Африкана Кислодухова, проживати роками люди. Я головне, що Ксенини батьки з донькою теж мешкали в безпосереднім сусістві в невеличкому старосвітському домикові з верандою, палісадником із квітничком перед ним, і вишником за ним. Квіти й кислий дух від чинбарні — гармонія не з приємних.

„Коли ми підійшли до хвіртки, зо східців веранди скочив нам назустріч кудлатий, чорний, із гострими вушками песик і пронизливо загавкав. Старі сиділи на веранді, вигідно улаштувавши, і пили чай. Побачивши нас, стара встала з-за столу й поквапно підійшла до хвіртки.

— Добревечір, Уляно Олександрівно! — привіталися ми, піdnімаючи на голові свої вилинялі студентські кашкети.

— Доброго здоров'ячка, — відповіла, пізнавши нас, ласково старенька й освітилася гарною, доброю, матерньою усмішкою.

— Ми той... — почав несміливо Дмитро, — панна Ксения вже третій, чи що, тиждень не появляється в хорі, то регент прохав нас зйти й запитати... За тиждень, бачте, в нас концерт... Що з нею?... Вдома вона?...

„А я тим часом, поки він говорив, облизив очима з сердечним завмиранням веранду, відчинені вікна, всі куточки й закапелки біля хати, чи не вигляне наша русоволоса, зеленоока русалонька, наша фея, наша мрія.

„Старенька Уляна Олександрівна якось ніяково, але й задоволено якось разом поглянула на одного й на другого.

— Мої милі, — промовила солоденько, — та ж Ксені ось уже другий тиждень, як нема в нас. Ксения вже не наша...

„Ми з подивуванням перезирнулися, й щось тривожне, неприємне занизо всередині.

— Тобто як нема? — почав знову мій дипломат, кашлянувши. — Сподіваюсь, не хвора вона?..

— Ні, ні... Спасибі. До якого часу Бог милував у польній справності... Ксеня заміж вийшла... Півтора тижні тому... якраз перед заговінами... повінчалася в Братській церкві з Титом Африкановичем Кислодуховим. Дуже гарна партія, дай, Боже, кожній барішні таку... Міліонерщик... Вони ще здістства всю рамно, як жених і невесста були, разом гралися й росли... Тепер загряницю виїхали на місяць...

„Ми були ошелешені. Дивилися один на одного такими йолопами, що в старенької ворухнувся жаль у переповненім щастям від „дуже гарної партії“ серцем, і вона додала, ніби вибачаючись за доньку:

— Ну, скажіть, пожалуйста, то ви й не знали?... А я ще й говорила Ксені: ти б, кажу, хоч декого з подружок та знакомих молодих кавалерів запросила на весілля. Так де: що ви, каже, мамінька, Тето (вона його Тетом зве) запретив, каже... Він, каже, й переже запріщав, щоб із студентами не гуляла й щоб по малоросійському не розговарювала, та, каже, тоді я була вольна пташка, а тепер, каже, його право...

„Ми слухали й не слухали. Стояли, як із-за вугла мішком прибиті та тільки поглядали то на стареньку, то один на одного. Десять на річці рясно пухкав невеличкий пароплав і так переможно-пронизливо висвистував, нібі то не він був, а сам Тит Африканович із своїми суворими „запретами“. Смеркало. Від гарбарні несло тяжким духом загнилих сирих шкур та чинбарським квасом.

— Ну, то ми так і скажемо регентові, — отямывся врешті Дмитро, — що панна Ксеня вже не прийде, бо заміж вийшла й виїхала з молодим чоловіком закордон.

— Не прийде, любі мої, вже не прийде, так і скажіть, — уболівала над нами стара.

— Добраніч!

— На-добраніч вам.

„Ми відійшли, похиливши голови. Я ще озорнувся й бачив, як старий Лясківський стояв на дверях веранди й сміявся глузливо, позираючи нам услід, а старенька щось доводила йому, дивлячись на нього знизу вгору. Кілька хвилин ішли ми мовчки, а далі, як на наказ, разом зупинилися, глянули один одному довгим поглядом у вічі й розкотисто розреготалися на всю вулицю, аж якийсь стрічний міщанин убік шарагнув та, плюнувши з пересердя, буркнув:

— А ще студенти... образовані називається! Ще й не смеркло, як слід, а вони вже понажиралися до самашествія... Пху!...

„А ми справді на божевільних скидалися. Пройдемо

кілька кроків, мовчки поглянемо один на одного — і знов у речіт

— А що тепер твоя логіка каже? — нарешті промовив я.

— М-да, братіку, — відповів Дмитро. — Микита Кожум'яка переміг нас обох і царівну нашу вкрав.

— Та нехай би Кожум'яка, а то, голубе, Кожемякін, та ще й Тит Африканович, та ще й Кислодухов...

— Та ще й „міліонерщик“! — додав Дмитро й раптом урвав сміх і посмутнів. — Ну, що ж.. Ще одна померла для України душечка... Царство небесне, вічний упокій...

„Отака історія, „братржі“! Як вона вам подобається?.. Що?! „Добрі“?... Що ж тут, власне, доброго?! Міліонер? „товарнік“?... Ех ви, кнедлі без „вомачки“! Хіба ви зрозумієте... Душечка померла, а ви — „добрі“...

„Ну, та слухайте далі. А проте, що, власне, далі?... Ага... Чого я співаю й веселій... Зараз довідаєтесь. (Кінець буде).

Спиридон Черкасенко.

КОЛОДІЙСТВО.

Вже сонця колесо збиває стельмах,
що обруча до осі полум'яної!

Цим возом їхатиме в завтра Зельман,
ключар і староста гульби весн'яної.

Відносить стельмах сонце ковалеві:
„Обруч найбагряніший викуй, майстре мій,
щоб сонце жевріло ясніш від гриви лева
весні трояндній й осені о́йстреній!“

Богдан Антонич.

ЧЕРЕМХИ.

Мов свічка, куриться черемха
в побожній вечора руці.
Вертаються з Вечірні лемки,
до хат задумано йдучи.

Моя крайно верховинна, —
ні, не забути твоїх черемх,
коли над ними місяць лине
вівсяним калачем!

Богдан Антонич.

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ.

„Літопис Національного Музею за 1934 рік“. Неперіодичне видання „Союзу Прихильників Національного Музею“. Нове видання нашого Нац. Музею — зшиток на 24 ст., складений несистематично з малих заміток та уривків із листів. Власне це звіт про стан і діяль-

ність Музею. Тільки дві цікаві речі можна тут відмітити: маленька статейка основника Музею Митроп. Андрея (Про вагу й значення музеїв) та звіт невтомного організатора Музею, його Директора Д-ра Ілар. Свенціцького, що все життя віддає Музеєві. Давно назріла вже пора, щоб наш Національний Музей видавав якийсь цінний науковий орган з музейництва та археології.

I. O.

Стародруки Публічної Бібліотеки м. Варшави. Wykaz druków XV, XVI i XVII w., znajdujących się w Bibliotece Publicznej Miasta Stołecznego Warszawy. Orgasował Kazimierz Kardaszewicz, generał brygady-emeryt. Warszawa, 1930 р., 320 ст.

Публічна Бібліотека в Варшаві, ще з часу свого першого повстання, збирала стародруки. З часом їх становило все більше, і коли 1914 р. Бібліотека перейшла до свого власного будинку, стародруки вміщено в окремій помешканні.

В теперішній час Бібліотека має 3228 томів стародруків, із них інкунабулів 41 (найстарший з 1476 р.), книги польські або polonіса — 1532, латинських і грецьких — 1155, французьких 125, італійських 116, німецьких 48, іспанських 9, голандських 3, англійських 5, vagін 7. Зміст цих книжок найрізніший: богословія, філософія, право, історія, географія, математика, природа, медицина, література, мовознавство й інш.

Оце недавно Бібліотека дуже прислужилася науці, бо видала своїм коштом Опис усіх своїх стародруків, що старанно уложив К. Кардашевич. Через велике число стародруків, що їх треба було подати в цьому Описові, годі було описувати їх докладно та всебічно, а тому Кардашевич подає тільки титул книжки (часто скрочуючи), рік і місце видання, зазначає друкаря або видавця, дає розмір книги в см. і число сторінок. Стародруки поділено на 10 розділів: I. інкунабули (ст. 9—13), II. друки польські й полоніка (ст. 14—148), III. латинські й грецькі (149—248), IV. французькі (249 — 260), V. італійські (261—272), VI. іспанські (273—274), VII. німецькі (275—280), VIII. англійські (281). IX. голандські (282), і X. vagін (283); в кожнім із розділів стародруки вміщено за алфавітом авторів. В кінці книжки подано два покажчики — авторів і перекладчиків та друкарів і видавців. Видання старанне й гарне.

Шкода тільки, що автор Опису не подав іще покажчика друкарень, звидки вийшли стародруки, а також покажчика предметового, за змістом книжок; напр. коли я хочу знати, які видання вийшли з Потчайської друкарні, то я мушу переглянути цілий Опис, на що потрібно немало часу; так само доводиться тратити час, коли, скажемо, я хочу знати, які є в Бібліотеці стародруки з мовознавства. Усі описані тут книжки варто було понумерувати, і в Покажчиках подавати не сторінки, як робить К. Кардашевич, але N, — це значно скоротило б час відшукання потрібної назви. Не завадив би і список скорочень, яких ужив автор, напр. *dg* — друкарня, *vib.*, *off.* і др., пояснити часте *Haib* і т. п., маючи на увазі й осіб, ізможуть цього й не знати.

Публічна Бібліотека має трохи й кирилівських стародруків; жаль тільки, до Опису К. Кардашевича вони не увійшли.

Іван Огієнко.

Mgr. Teofili Szczegęba: Dzieje pisma w zwieńczeniu zatyt. Warszawa, 1932.

Розвій письма не просліджений, як належить, хоч Історія працює над цією справою майже від 17 століття. Неустійнощо чимало важливих фактів і доводиться або заступати їх здогадами, або пропускати. І тому саме спроба п. Щерби представити в приступній формі історію розвитку письма не вільна від деяких недостач. Але не вменшують вони вартості книжки Щерби, і кожний, хто цікавиться нарощанням культури, знайде в ній короткий, але ядерний начерк генези однієї іланки. Багато уваги присвячує автор рівно ж формуванню українського письма, і тому ця книжка цінна також при пізнаванні української культури. Треба ще зазначити, що побіч німецьких, польських і російських джерел використовує автор також українські.

М-р Петро Кривоносюк.

ХРОНІКА НАУКОВОГО Й КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ.

Сердечко прошу ясі наші науковці й культурно-освітні установи подавати до „Наукової Культури“ згадування про свою діяльність. Усіх наших учених просямо присилати зміст своїх докладів, читаннях по наших Товариствах, а також повідомлення про всі свої наукові чи планові праці.

Видавничий план ВУАН на 1934 р. Під цим заголовком „Вісті Всеукраїнської Академії Наук“ № 2 за 1934 р. докладно розповідають про видавницу працю на 1934 р. переформованої ВУАН. „У видавничому плані на 1934 рік — пишуть „Вісті“ — відбивається той глибокий поворот, що здійснює ВУАН цього року, пов’язуючи свою роботу з вимогами соціалістичного будівництва“. Скрізь у звіті на велику передню працю ВУАН, власне на її історичний та філологічний відділи, кидаються нічим не оправдані, а науково безпідставні обвинувачення в „національному ухилю“, „національному шкідництві“ і т. ін. Яким же чином Українська Академія Наук може бути не національною?

Головне завдання теперішньої ВУАН, як подають „Вісті“, — „завершення технічної реконструкції всього народного господарства та піднесення української соціалістичної Культури“. Академія задумує видати за 1934 р. різних праць на 1222 друк. аркуші, а саме: монографії та окремі видання 593 арк., періодика 312 арк., збірники 318 арк., науково-популярні видання 99 арк. Всі головніші установи ВУАН переходять тепер на свої власні періодичні видання. Між іншими, Історико-археографічний Інститут видає окремими виданнями та монографіями 8 робіт, присвячених питанням більшовизації армії 1917 року в Україні, історії заводу „Більшовик“, повстанню київської залоги 1907 р., участі київського Арсеналу в пролетарській революції 1917 р., експедиції дослідження історії Правобережного Полісся тощо.

Інститут історії матеріальної культури має видати тематичні збірники з проблем раннього феодального суспільства.

Видання Інституту польської пролетарської культури стосуються переважно історичного розвитку Польщі та вивчення стану трудящих Польщі.

Інститут єврейської пролетарської культури має видати 580 арк. (половина всіх видань Академії). Видавничий План широко охоплює питання єврейського мовознавства, шкільного будівництва, вивчення єврейської пролетарської літератури та ряд історичних питань.

По Комісії літератури й мистецтва накреслено 3 тематичні збірники, присвячені вивченню класиків марксизму-ленинізму, питанням соціалістичного реалізму та ін., а також 4 монографії (теорія драми, мемуари діячів дореволюційного й радянського театру тощо).

Інститут Шевченкознавства, крім академічного видання творів Т. Шевченка, накреслив видати через Видавництво ВУАН ряд робіт, присвячених літературно-громадській діяльності Шевченка та його рукописній спадщині і в робіт науково-популярного характеру щодо вивчення окремих творів Шевченка".

В Історично-археографічному Інституті ВУАН у Києві Проф. О. Оглоблін літом 1934 р. читав доповідь на пленумі: „Буржуазна історична школа Довнар-Запольського". Автор широко освітлює наукову діяльність Проф. Д. Запольського й знаходить у ній різні „ухили", особливо ж „зв'язки зо школою Грушевського й Василенка" та „в бік українського націоналізму й російського шовінізму". Висновок автора: „Рішуча боротьба з школою Довнар-Запольського є одне з чергових завдань радянської історичної науки"(!).

„Книговодческая работа в УССР и борьба с национализмом" На цю тему науковий співробітник „Інституту Книгознавства" в Києві наш землячок К. Довгань робив доповідь у Ленінградськім „Інституті книги" 19 березня 1934 р. „Тов. Довгань сообщил о тех трудностях, которые пришлось преодолеть за последние годы украинскому книговедению в борьбе с буржуазной книговедческой верхушкой киевского Института Книговедения (Меженко, 1931 г.)". („Вестник Академии Наук СССР" за 1934 р. № 6 ст. 51).

Новий склад Виділу „Наукового Товариства" ім. Шевченка у Львові, обраний на загальних зборах 24 березня 1935 р. Голова Товариства — Д-р Іван Раковський. Члени Виділу: през. Володимир Децикевич, дир. Денис Коренець, д-р Іван Крип'якевич, д-р Кость Левицький, інж. Юліян Мудрак, дир. Омелян Саєвич і д-р Василь Симович. Заступники: д-р Андрій Ластовецький, мр. Євген Ю. Пеленський, інж. Роман Сенишин, інж. д-р Євген Храпливий. Контрольна Комісія: д-р Іван Гиж, дир. Михоля Капуста і дир. Орест Радловський.

Новий Голова Наукового Товариства. На загальних зборах Українського Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові 24 березня ц. р. вибрано нового Голову — Івана Раковського. Д-р філософії Іван Раковський народився 27 серпня 1874 р. в священичій родині в с. Протесах; гімназію й університет закінчив у Львові; довгий час

був професором української гімназії в Коломиї у Львові. За свої видатні природничі наукові праці обраний членом Наукового Товариства ще 8 квітня 1903 р. Український культурі Д-р І. Раковський сильно прислужився як редактор „Української Загальної Енциклопедії“. Редакція „Нашої Культури“ бажає новому Голові сил та енергії достойно провадити нашу найвищу наукову установу.

Звіт Управи Національного Музею у Львові за 1934 рік. Музей відвідало за 1934 рік 1306 осіб, у тому 168 чужинців. До Музею прибуло 587 нових предметів. В науковій робітні працювало 130 дослідників. На будову Музею від 1918 р. зібрано 22,804 зл. 13 гр., на закінчення будови й на обстанови збірок потрібно ще 25,000 зл. За 1934 р. Музей урядив чотири виставки: 1) Ретроспективна виставка українського мистецтва, в Варшаві, на кошт Міністерства Освіти, 2) Виставка з приводу 120-ліття народин Шевченка, складена з 450 предметів, 3) Виставка новітнього мистецтва, з 218 образів 46 мистців та скульптури Архипенка, і 4) Виставка з приводу 20-ліття вимаршу в поле УСС, з 350 предметів. Наше громадянство недоцінює цю величну свою національну твердиню. Управі Музею треба б звернути пильнішу увагу на збільшення науковости цілої праці Музею.

Число вихованців Греко-Католицької Богословської Академії у Львові на 1934—1935 р. таке: перший рік—102, другий—77, третій—80, четвертий—62 і на п'ятий рік — 51, надзвичайних слухачів 2, а всіх разом 374. Академічний рік розпочався 7 жовтня 1934 р.

Пам'ятник Шевченкові в Харкові. 25 березня ц. р. відкрито пам'ятника Шевченкові в Харкові, в парку ім. Постишева. Пам'ятник збудований—як подає преса — на залізо-бетоновій конструкції має 16·5 метрів висоти. На пам'ятнику 16 фігур (кожна розміром півтори особи): сама фігура Шевченкова величезна, — в ній можна б змістити 27 людей. На відлив фігури пішло 30 тон бронзи. На пам'ятник зужито 25 вагонів (400 тон) лабрадору. Серед 16 фігур, що оточують пам'ятника, перша фігура — це „Катерина“, образ селянки-кріпачки. Далі йдуть інші персонажі Шевченкових творів.

† **В. Біднов.** По тяжкій хворобі 1-го квітня ц. р. о 8.30 год. ранку вмер у Варшаві в шпиталі св. Роха Проф. Василь Біднов. Покійний народився 2 січня 1874 р. в містечку Широкім на Херсонщині. Року 1896-го закінчив Духовну Семінарію в Одесі, а року 1902-го—Київську Духовну Академію, і став викладати по Духовних Семінаріях. З року 1909-го стає магістром за працю: „Православная Церковь въ Польшѣ и Литвѣ“ (по Voloshina Legum). В січні 1919-го року призначений був професором Українського Державного Університету в Кам'янці Подільськім. В рр. 1919—1920 був радником Міністерства Ісповідань Української Народної Республіки. З листопаду 1920 р. виїхав з українським Урядом на еміграцію й тепер помер на чужій землі. Працював головно в ділянці історії Української Церкви. Докладний опис наукової й громадської діяльності Проф. В. Біднова подамо в одній з дальших книжок „Нашої Культури“.

Новознайдений лист Т. Шевченка. Софійські „Україно-български вести“ ч. I з 1935 року подають на ст. 28 фотографію кінця листа

Т. Шевченка (російською мовою). На жаль, Редакція не подала ані змісту листа, ані яких будь відомостей про нього.

Науковий З'їзд ім. Ігнатія Красицького. В часі римо-катол. Зелених Свят,—8, 9 і 10 червня ц. р.—відбудеться у Львові Науковий З'їзд ім. Ігнатія Красицького з приводу 200-ліття народження найбільшого по Кохановськім польського поета. Одним із головних завдань З'їзду буде вияснення „rolii Ziemi południowo-wschodnich Rzeczypospolitej w kulturze polskiej”.

Нагорода. Др. Ю. Липа, автор „Козаків у Московії”, на Варшавськім конкурсі лікарських наукових праць одержав другу нагороду (250 зл.) за свою працю: Дослід над діянням зілля Symphitum Aeruginosum.

Доля св. Софії Київської. Нас повідомляють із Києва, що доля св. Софії вже вирішена: віковічна катедра буде закрита як храм і перетворена в музей. Розібрана ніби не буде. Українські парафії в Києві одна за одною забираються на музей,—позосталася ще тільки одна: при храмі Притиско-Нікольському на Подолі, куди останнього часу переведено українську парафію з Успінського храму; сюди перенесено й катедру Митрополита Івана Павловського.

I. O—κο.

ОГЛЯД НАУКОВИХ ЖУРНАЛІВ.

Сердечно просимо побажати на місце слов'янську кераміку часів родоладу. В. Петров: З

„Записки Історично-археографічного Інституту”, Київ, 1934, 249 ст., 7 карб. Зміст кн. I. Від Редакції. І. Кравченко: Фашистські концепції Грушевського й його школи в українській історіографії. Ф. Ястrebов: Націонал-фашистська концепція селянської війни 1648 р. в Україні. І. Слизький: Про націонал-фашистські настанови у виданні I тому творів В. Антоновича. Проф. О. Оглоблін: Буржуазна історична школа Довнар-Запольського, до генези блоку російського великороджавництва й місцевого націоналізму в українській історіографії. О. Барапович: Історія на службі колоніальної політики Польщі (про Rocznik Wołyński том II).

„Наукові Записки Інституту історії матеріальної культури”, Київ, 1934 р., 213 ст., 7 карб. 50 коп. Зміст I книги: Передмова. Ф. К.: Задачі історії матеріальної культури в другій п'ятирічці. Ф. Я. Козубський: Стоянки родових громад на поліських дюнах. К. Коршак: Землеробське знаряддя найдавніших родових громад в Україні. С. Магура: До питання про стару лесса: Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті 121—148. Dr. Fr. Gabriel: Poddanské poměru na užhorodském panství ke konci XVII století 153—184.

н як: Перший історик Церкви з ви- до Хмельничини.—Те ж т. X: Мате- хованців львівської духовної семи- рiali по истории крестьянских нарії (Гарасевич). В. Мошін: Ко- движений. Выпуск I: Разгром Разин- ли хозари перейшли на жидівство. щини.

Др. Я. Пастернак: Археологічні „Ізвестия Академии Наук розкопи літом 1933 р. на терені ка- ССР”, відділ обществ. наук, 1932 р. тедри Св. Юра у Львові.

„Труды Отдела древне-рус- Т. Г. Шевченка в его историческом ской литературы”, 1933, кн 1: и идеологическом окружении 395— А. Д. Седельников: Следы стри- 421. Е. А. Рыдзевская: К лето- гольнической книжности. М. А. писному сказанию о походе Руси Яковлев: Сравнительный метод в на Царьград в 907 году 471—480. исследований о русской лите- Н. Є. Чаєв: К вопросу о подделках туре эпохи феодализма. В. Н. Перетц: К вопросу о сравнительном исторических документов в XIX ве- методе в литературоведении. В. Н. М. С. Грушевский: Об украин- Перетц: Академическое издание ской историографии XVIII века, не- Моления Даниила Заточника.

„Труды Историко-археографи- Маслов: Из истории русской фи- ческого Института”, 1933, вип. 4, лиграфии 225—234. Е. А. Ленінград. Материалы для библио- Рыдзевская: К варяжскому во- графии по истории народов ССР. просу, местные названия сканди- XVI-XVII вв. I. Московское государ- навского происхождения в связи с ство с начала XVI в. до крестьян- вопросом о варягах на Руси, части- ской войны начала XVII в. Литов- на I 485—532.

ско-Русское государство и Польша

ВІД РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ.

До Передплатників. Цю книж- всеукраїнську вимову, подаємо на-
ку „Нашої Культури” висилаємо тих словах, що їх звичайно вимо-
багатьом і не передплатникам, і вляють неправильно, наголоси. Не-
сердечно просимо їх передплатити хай це привчає наших читачів до
журнал. Хто не міг би передплати- добреї літературної вимови.
ти негайно, нехай повідомить про
це нашу Адміністрацію. Хто зали-
шиТЬ собі тільки першу книжку, за в Бозі спочилих, за благосло-
протимо прислаї за неї 1 зл. Хто
ж не хоче передплачувати „Нашої
Культури”, нехай поверне нам
книжку.

„Фонд Нашої Культури”. Дба-
ючи про належний розвиток укра-
їнської культури, як головної осно-
ви Нації, зложили на „Фонд Нашої
Культури”: Свящ. О. Чубук-Подоль-
ський 8 зл., Н. Н. 7 зл. Цим Добро-
діям Рідної Культури Редакція скла-
дає свою найцінішу подяку.

Кам'янець-Подільський Державний Український Університет. Просимо всіх осіб, іщо добре зна-
ють життя Кам'янець-Подільського Університету, присилати свої спо-
міни про нього. Просимо присила-
ти також знімки й матеріали.

Наголос. Щоб показати чита-
чам „Нашої Культури” літературну

Параставас або Велика Панахида за в Бозі спочилих, за благосло-
веннем Митрополита Діонисія з
грецької мови переклав Проф.
Др. Іван Огієнко. Варшава, 1935 р.,
церковнослов'янськими черенками,
з наголосами. Виписувати від Ад-
міністрації „Нашої Культури”.

Передплачуєте „Нашу Культуру” або чеками П.К.О. № 5880, або
синіми Розрахунковими Переказами
Waghaia IV, картотека 15.

Мистецька оправа для первого
річника „Нашої Культури” (на
книжки 1—9) вийде в кінці року.
Ціна буде 1 зл.

Українська Енциклопедія. До
останньої 9-ої книжки „Нашої
Культури” доданий буде найпоклад-
ніший покажчик до первого річ-
ника, так що „Наша Культура” ста-
не прайдивою книгою знання,—
Українською Енциклопедією.

П Е Р Е Д П Л А Ч У Й Т Е В С І
новий науково-літературний місячник

,,НАША КУЛЬТУРА“.

Головний Редактор і Видавець Проф. Д-р Іван ОГІЄНКО.

Програма нового журналу така: 1. Містить наукові й науково-популярні статті зо всіх ділянок нашої духової й матеріальної культури: література, історія, історія Церкви, мистецтво, філософія, богословіє, театр, мовознавство, етнографія, право, археологія, палеографія, педагогіка, архітектура й т. ін. 2. Дає літературні твори наших видатних письменників. 3. Друкує спомини з нашого недавнього минулого. 4. Дає критичні огляди наукових і літературних творів. 5. Нотує бібліографію наукових і літературних новин. 6. Містить необхідні ілюстрації.

„НАША КУЛЬТУРА“ виходить щомісяця чотирьохаркушевими книжками.

Журнал видається зразковою літературною мовою. У нім працюють найвидатніші українські вчені.

Ставлячи собі за ціль всебічне висвітлення нашої духової й матеріальної культури, будемо пильнувати пустити наш журнал серед найширші верстви нашого Громадянства, чому й робимо його найдешевшим у краю.

Передплата в краю, а також у Чехословаччині, Австрії й Мадярщині: річно 10 зл., піврічно 5 зл., чвертьрічно 2.50 зл., місячно 1 зл. За границею: в Європі 12 зл., поза Європою 3 дол. річно. Окрема книжка в краю 1 зл., за границею 30 центів. До кінця 1935 р. 7.50 зл., за границю 2 дол.

Українське Громадянство масовою передплатою підтримає „НАШУ КУЛЬТУРУ“, а своєю співпрацею в журналі прислужиться розвиткові рідної культури.

Культура наша стародавня й глибока,—пізнаймо й шануймо її!

СИЛА НАЦІЇ — В СИЛІ ЇЇ КУЛЬТУРИ!

Адреса Редакції й Адміністрації:

WARSZAWA 4, ul. Stalowa 25 т. 10. Телефон 10-24-05.

**Кonto чекове П. К. О. № 5880. Переказ Розрахунковий
(продається в кожній пошті) — картотека № 15.**

Відповідальний Редактор Mr. Ivan Короницький.
Літографія Синодальна, Варшава, вул. Зигмунтовська 13.

